

М. ЛУТФУЛЛОВ

ЗАБОНИ МОДАРИ

Дӯсти ҷавони радифи Модар ва меравад. Тамоми гузаштаву муосир дониста, онро "анис пиндоштаанд. Бидон ва огоҳ бош, ки китоб дар зандатарин муқаддасот ба ҳисоб мешавад, чунки, донишмандон ва хирадмандони ҳамакҷае аз беҳтарин арзишҳои зиндагӣ ҳисоб мешаванд. "Манҳой" ва "фурӯғи субҳи доноӣ"

Китобе, ки дар даст доред, бо заҳмати ниҳоят зиёд аз чоп баромадааст. То дар ий шакли ниҳоят зебо ва мазмуни баланд ба дасти Шумо расидан муаллифон, хуруфчинон, рассомон, саҳифабандон ва ноширон ранҷи бисёре кашидаанд, маблағи зиёде сарф кардаанд. Бинобар ин, ба қадри меҳнати онҳо расидан камоли боодобист. Китобро азизу муқаддас донед, чун гавҳараки ҷашм онро эҳтиёт намоед. Китобро бо шавқу завқӣ беандоза мутолиа созед, аз мундариҷаи он донишатонро афзун гардонед ва бомаърифату соҳибхирад шавед!

Бидонед, ки китобхониву китобдӯстӣ инсонро ҳатман ба қуллаи мурод мерасонад, мартабаашро дар ҷамъият баланд мебардорад, ӯро ҳимматбаланду қадршӯнос мегардонад. Эҳтиром ба Ватан, ифтихор бо Тоҷикистони азиз, дӯст доштани ҳар гӯшаву канори он аз дуруст мутолиа кардани китоб ва азбар кардани мазмуни матнҳои он ба даст меояд.

Ба Шумо, дӯсти ҷавони ман, дар роҳи омӯзиш, азхуднамоши арзишҳои бузурги инсонӣ муваффақиятҳо таманно дорам.

Бо эҳтиром
Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Э. Раҳмонов

ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОҶОВ

Ормуқбоев. Қурбоқали

М. ЛУТФУЛЛОЕВ

ЗАБОНИ МОДАРӢ

китоби дарсӣ барои синфи 1

Коллегиаи Вазорати маорифи Ҷумҳурии
Тоҷикистон ба чоп тавсия кардааст

«Сарпараст»
Душанбе
2005

Лутфуллоев М.

Забони модарӣ, китоби дарсӣ барои синфи 1-ум.

“Сарпараст”, Душанбе; Издательство “Учебная литература”,
Самара. Соли 2005, 144 саҳифа.

Истифодаи китоб:

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли хониш	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали сол	Охири сол
1	Нашрова				
2	Ғуризаҳои				
3					
4	10 ^м синф				
5	10 ^м забони				

Муаллимони мӯхтарам!

Хоҳишмандем фикру мулоҳизаҳои худро оид ба мазмуни китоби
мазкур ба нишони 734024, ш. Душанбе, кӯчаи Айни, 45,
Пажӯҳишгоҳи улуми педагогии Тоҷикистон ирсол намоед.

ISBN 5-902614-01-5

© “Сарпараст”, 2005

© Издательство “Учебная литература”, 2005

ДАРСИ 1

СУРУДИ МИЛЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Диёри арчманди мо,
Ба бахти мо сари азизи ту баланд бод,
Саодати ту, давлати ту бегазанд бод.
Зи дурии замонаҳо расидаем,
Ба зери парчами ту саф кашидаем,
кашидаем,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо
Ту аз умеди рафтагони мо нишонаӣ,
Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонаӣ,
Хазон намерасад ба навбаҳори ту,
Ки мазраи вафо бувад канори ту,
канори ту,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Ту модарӣ, ягонаӣ,
Бақои ту бувад бақои хонадони мо,
Мароми ту бувад мароми ҷисму ҷони мо,
Зи ту саодати абад насиби мост,
Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон ҳабиби мост,
ҳабиби мост,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
 Ватан ба мо аз кӣ мерос мондааст?
 «Ту модарӣ, ягонаӣ» чӣ маъно дорад?
 Мо барои ободии Ватанамон – Тоҷикистон чӣ кор карда
 метавонем?

Суруди миллиро аз ёд кунед.

ДАРСИ 2

Нависед ва баъд хонед:

Модар, падар, Ватан, кишвар, дӯст.

Чаро ин калимаҳо барои мо азизанд?
 Ҳарфи «а» дар кадом калимаҳо як бор ва дар кадом
 калимаҳо ду бор омадааст?

Супориш:

Калимаҳои «**модар**» ва «**падар**»-ро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед
 ва гӯед, ки кадом ҳиҷо дар ин калимаҳо такрор шудааст
 (**мо-дар, па-дар**).

ДАРСИ 3

ТОҶИКИСТОН

Доман кашида як сӯ,
 Кӯхи Ҳисор бинам.
 Рӯи раҳу лаби ҷӯ,
 Сарву чинор бинам.

Ширин ба мисли қанд аст,
 Ангури Истаравшан.
 Хотир мудом банд аст,
 Бар тути Ванчу Рӯшон.

Бой аст хоки Кӯлоб, Ин сарзамини зебо,
Таърихи бостонаш. Ин кони дурри ғалтон.
Дар сина дил шавад об, Машхур шуд ба дунё,
Аз рақси духтаронаш. Бо номи Тоҷикистон.

Бобо Ҳоҷӣ

Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
Шоир ҳар кучо, ки по гузорад, чиро мебинад?
Ин сарзамини зебо бо кадом ном машхур аст?
Дар бораи Ватанамон Тоҷикистон боз чиҳо медонед?

ДАРСИ 4

ЛУҒАТ:

Сарв – номи як навъи дарахт.

Бостон – қадим, гузашта.

Кони дурр – кони ганҷ.

Ҷумларо нависед:

Тоҷикистон Ватани мост.

Ҷумлаи навиштаи шумо аз чанд калима иборат аст?
Калимаи яқум кадом аст?
Калимаи дуюм – чӣ?
Калимаи «Тоҷикистон» аз кадом ҳарфҳо иборат аст?
Калимаи «Ватан» аз кадом ҳарфҳо иборат аст?

ДАРСИ 5

ГУРГ ВА БУЗ

Гург дид, ки бузе дар болои кӯҳ чарида гаштааст. Ӯ хост, ки ба болои кӯҳ барояд, аммо натавонист. Вай аз поён ба буз гуфт:

– Бузҷон, ба поён фаро, дар ин ҷо сабза ва майса ниҳоят фаровон мебошанд. Фаромада бемалол шикаматро сер мекуни.

Буз гуфт:

– Медонам, ки ту ғами маро намехӯрӣ, балки ғами шикаматро мехӯрӣ.

Ман ба фиреб ва найранги ту фирефта намешавам.

Гург аз буз чӣ хошиш кард?

Буз чӣ ҷавоб дод?

Дар бораи гургу буз кадом афсонаро медонед?

ДАРСИ 6

БУЗАК

Рӯзе бузак ришашро

Дар оби чӯ дид.

– Тоза аҷоиб будаст!

Бигуфту хандид.

Бузак дар об чиро дид?

Чаро ӯ хандид?

Нависед:

Бузак ришашро дар об дид.

Чанд чумла навиштем?

Дар чумла сухан дар бораи чӣ меравад?

Калимаи «бузак»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед ва зери ҳарфҳои садонок хат кашед: **бу-зак**.

ДАРСИ 7

РҶБОҲИ ЗИРАК ВА ГУРГИ ҒОФИЛ

Рӯбоҳе бо гурге ҳамдами содиқ ва ҳамқадами мувофиқ буд. Бо якдигар ба боғе расиданд, ки устувор буд ва деворҳо пурхор. Гирди он гардиданд, то ба сӯроҳе расиданд, ки бар рӯбоҳ фарох (кушод) ва бар гург танг буд. Рӯбоҳ осон даромад ва гург бо заҳмати фаровон. Ангурҳои гуногун диданд ва меваҳои рангоранг ёфтанд. Рӯбоҳ, ки зирак буд, холи берун рафтандро мулоҳиза кард ва гурги ғофил чандон ки тавонист, бихӯрд.

Ногоҳ боғбон огоҳ шуд, чӯбдасте бардошт ва аз паси онҳо шуд. Рӯбоҳи борикмиён зуд аз сӯроҳ бичаст ва гурги бузургшикам дар он ҷо маҳкам шуд. Боғбон бар вай расид, чӯбдаст кашида, чандонаш бизад, ки гург на мурда, на зинда, пӯст дарида ва пашм канда аз он тангҷой берун рафт.

Абдурахмони Чомӣ

ЛУҒАТ:

Устувор буд – мустаҳкам буд.

Заҳмати фаровон – заҳмати зиёд.

Мулоҳиза кард – фикр кард.

Маҳкам шуд – дармонд.

Тангной – тангӣ.

Бузургшикам – шикамкалон.

Рӯбоҳ ва гург ба кучо омаданд?

Дар боғ чӣо диданд?

Боғбон чӣ кор кард?

Чаро рӯбоҳ кам хӯрду гург бисёр?

Барои чӣ хикоя «Рӯбоҳи зираку гурги гофил» номида шудааст?

Чаро рӯбоҳ гургро ба ин ҳол гирифт кард?

ДАРСИ 8

1. Мазмуни хикояро бори дигар пурра нақл кунед.

Дар вақти нақл ибора ва таркибҳои «**заҳмати фаровон**», «**меваҳои рангоранг**», «**рӯбоҳи борикмиён**», «**гурги бузургшикам**», «**на мурда, на зинда**», «**пӯст дарида**»-ро айнан истифода баред.

2. Аз ҳарфҳои ҷопии **Ў, Б, Р, О, Ҳ, У, Г** калимаҳои «Рӯбоҳ ва гург» созад ва нависед.

3. Аз ҳарфҳои **а, ф, в, о, н, р, с, з, х, м, т, д** кадом калимаҳо сохтан мумкин аст.

4. Нависед:

Гург он ҷо маҳкам шуд.

Чанд ҷумла навиштем?

Чӣ маҳкам шуд?

«Маҳкам шуд» чӣ маъно дорад?

ДАРСИ 9

МУБОРАК

Муборак бод,
Китоби гулдор.
Ҳамеша онро,
Тоза нигоҳ дор.

Ба ту китобат,
Дониш физояд.
Роҳи ҳаёат,
Равшан намояд.

Ба шавку шодӣ,
Равӣ дабистон.
Бихон ба кӯшиш,
Панди бузургон.

Бо роҳи онон,
Равон шавӣ ту.
Фарзанди неки
Замон шавӣ ту.

Ҳабиб Фақир

ЛУҒАТ:

Дабистон – мактаб.

Шоир киро табрик кардааст?

Мо дар бораи аҳамияти китоб чӣ медонем?

ДАРСИ 10

1. Калимаи «**муборак**» аз кадом ҳарфҳо сохта шудааст?
2. Чистони зеринро рӯнавис кунед:
Хурмача – пури садафча (**дандон**).
3. Аз ҳарфҳои а, д, н, о, у, р, ё ҳафт калима созед.

Мисол: дон, доно...

4. Хонед:

ҲАРФҲО

Ҳарфе, ки мо мехонем,
Ҳарфе, ки мо медонем,
Ҳамеша орад ба ёд,
Манзарае аз ҳаёт:

Ҳарфи **О** мисли кулча,
Ҳарфи **Б** ранги дӯлча,

Ҳарфи **Ш** мисли шона,
Ҳарфи **С** чун дастпона,

Ҳарфи **В** ранги айнак,
Ҳарфи **Ж** чун тортанак,
Агар ҳарфҳоро донем,
Ҳама дунёро донем.

Гулназар Келдӣ

Шоир ҳарфҳои о, б, с, ш, в, ж-ро ба чиҳо монанд кардаст?

ДАРСИ 11

ЗОҒИ ДОНО

Зоғе хеле ташна буд. Дар ҳавлие кӯза дид. Парида омад, то об нӯшад. Аммо об дар кӯза кам буд. Зоғ ҳар қадар зӯр зад, нӯлаш нарасид. Медонед, бачаҳо, зоғ чӣ кор кард? Зоғ доно буд. Илочи корро ёфт. Ӯ чанд дона сангча оварда ба даруни кӯза партофт. Об боло баромад. Зоғ бемалол аз он нӯшид.

Зог чиро дид?

Чаро зог аз кӯза об нӯшида натавонист?

Зог илочи корро чӣ тавр ёфт?

Чаро хикояча «Зоги доно» номида шудааст?

Шумо дар бораи зог боз чӣ медонед?

ДАРСИ 12

1. Хонед:

– Бачаҳо, медонед дар забон чандто ҳарфи садонок ҳаст? Биёед, ҳамон ҳарфҳоро, ки дар паҳлуяшон доирачаи сабз ҳаст, аз алифбо ҷудо карда гирем.

2. Хонед ва дар хотир нигоҳ доред:

Садонокҳо: а, о, у, ӯ, э, е.

Муаллим аз бачаҳо чӣ пурсид?

Бачаҳо чӣ кор карданд?

3. Нависед:

Мусичаро бин,

Рафт доначинӣ.

Кафтар биовард,

Тути заминӣ.

Акобир Шарифӣ

Мусича барои чӣ рафт?

Кафтар чӣ овард?

Дар ин шеър кадом ҳарфҳои садонок ҳастанд?

Ҳарфи «а» чанд бор омадааст?

Ҳарфи «и»-чӣ?

Ҳарфи «о»-чӣ?

ШАМОЛАК

Имшаб шаби зимистон,
Берун торику тӯфон.
Имшаб шамол таҷанг аст,
Кораш гур-гуру чанг аст.
Бо ҳамаи дарахтон
Шуда дасту гиребон.
Ҳамаро меларзонад,
Ҳамаро метарсонад.
Имшаб чӣ шуд шамола?
Ба ёд орад шағола!
Давида рӯ-рӯи бом
Хобамро кардаст ҳаром.
Шамол, гур-гурро бас кун,
Андак уллоси паст кун.
Имшаб шаби зимистон,
Берун торику тӯфон.
Хоҳарама натарсон,
Накун хобашро вайрон!

Гулчехра Сулаймонова

Дар ин шеър суҳан дар бораи чӣ меравад?
Шоир шамолро чӣ тавр тасвир кардааст?
Чаро шоир мегӯяд, ки:
Имшаб чӣ шуд шамола?
Ба ёд орад шағола!
Бачаҳо ба шамол чӣ хел муроҷиат мекунанд?

ДАРСИ 14

1. Нависед:

Дасту по надорад,
Ҳамаро мечунбонад.

(Шамол)

2. Аз ин чистон аввал ҳарфҳои садонок, баъд ҳарфҳои ҳамсадоро ҷудо карда нависед.

Намуна:

а, у, ...

д, с, ...

3. Хонед ва баъд байни худ саволу ҷавоб кунед.

ШИКОРИ ХАРГҶШ

Чанд тан сайёд дар таъқиби харгӯш буданд. Харгӯш якбора ғайб зад. Сайёдон аз паси ӯ тохтанд ва диданд, ки бачае истодааст.

- Аз ин чо харгӯш нагузашт? – пурсиданд онҳо.
- Хурдакаки хокистарранг?
- Бале!
- Гӯшҳои дарози дароз дошт?
- Ҳа!
- Думаки кӯтоҳ дошт?
- Ҳо, ана ҳамон!
- Почаҳои дароз дошт?
- Худи худаш!
- Бо тамоми гайрат медавид?
- Айнан худаш!
- Не, надидам, – ҷавоб дод бача.

ДАРСИ 15

ГУРГ ВА ШАҒОЛ

Як шаби торик шағол тарсида-тарсида аз байни ҷангал мегузашт. Ногоҳ аз паси буттае гург баромад.

– У-у-у-у-у! Ман туро мехӯрам, эй шағол!

– Рост мегӯӣ, эй гург, ту маро мехӯрӣ, чунон ки бобоят бобои маро хӯрда буд.

– Баҳ-баҳ! Ку, бигӯ, накли бобои худро, бишнавам.

– Бобои ту аввал бо фукаш ба паҳлуи бобои ман зада аст. Пас ўро бардошта, сахт ҳаво додасту бо муштҳояш чунон кӯфтааст, ки гӯшташ мулоим шудааст.

Гург ҷаҳида, ба шағол наздик омаду бо фукаш ба паҳлуи ў зад ва бардошта чунон ҳаво дод, ки шағол баланд париду дур афтод. Ба замин расидан ҳамон бархесту гурехта ба лонаи худ даромад.

Шағол бо чӣ вохӯрд?

Гург чӣ гуфт?

Шағол чӣ ҷавоб дод?

Чаро гург фиреб хӯрд?

Мазмуни афсонаро пурра нақл кунед.

ДАРСИ 16

Нависед:

Ногаҳои аз паси буттае гург баромад.

Дар кадом калима ду ҳарф пайи ҳам омадааст? (Бутта)

Онро алоҳида нависед.

Зери ҳарфҳои садонок хатча кашед.

ЗИМИСТОНИ КҶҲИСТОН

Домани саҳро сафед,
Соҳили дарё сафед,
Бому дару боғу роғ,
Ҳама, ҳама ҷо сафед.

Гаҳ мебарояд офтоб,
Гаҳ борад барфи калон,
Ҳамчу баҳораш дилкаш
Зимистони кӯҳистон!

А. Зафарзода

Чаро дар зимистон ҳама чо сап-сафед мешавад?
Дар фасли зимистон шумо чӣ кор мекунед?
Зимистон деҳаи (ноҳияи, шаҳри) шумо чӣ гуна аст?

ДАРСИ 17

ОҚИБАТИ БАДӢ

Овардаанд, ки шахсе дар Басра гӯсфандон дошт ва ҳар шабонарӯз шири онҳоро дӯшида, ба он оби бисёр ҳамроҳ мекард ва мефуруҳт.

Чӯпон ӯро гуфт: «Эй хоҷа, хиёнат макун, ки оқибати он хуб набошад».

Хоҷа ин суҳанҳоро напосандид.

Рӯзе гӯсфандон дар доманаи кӯҳе мечариданд. Ногоҳ дар он кӯҳ бороне азим биёмад ва селе пурдаҳшат равон шуд ва ҳамаи гӯсфандонро бибурд.

Пас чӯпон бе гӯсфандон ба назди хоҷа омад. Хоҷа пурсид: «Чаро гӯсфандонро наёвардӣ».

Гуфт: «Эй хоҷа, он обҳое, ки ба шир омехта будӣ, чумла чамъ шуд ва селе гашт ва биёмаду гӯсфандонатро бибурд...».

Муҳаммад Авфӣ

ЛУҒАТ:

Басра – номи шаҳр.

Овардаанд – яъне нақл мекунанд.

Написандид – писанд накард.

Чумла – ҳамааш, ҳамагӣ.

Хоҷа, яъне соҳиби гӯсфандон чӣ кор мекард?

Чӯпон ба ӯ чӣ гуфт?

Дар доманаи кӯҳ чӣ воқеа рӯй дод?

Хоҷа чӣ пурсид?

Чӯпон чӣ ҷавоб дод?

Аз ин ҳикоя чӣ хулоса мебароред?

ДАРСИ 18

1. Калимаҳои зеринро навишта, зери ҳарфҳои «п» ва «ф» хатча кашед: **чӯпон**, **гӯсфанд**.

2. Асбобҳои чӯпонро номбар кунед: корд, банд, таёқ.

3. Ҷумларо нависед ва ба саволҳо ҷавоб гардонед:

Рӯзе гӯсфандон дар доманаи кӯҳе мечариданд.

Чӣҳо мечариданд? (гӯсфандон).
Гӯсфандон чӣ кор мекарданд? (мечариданд).
Дар бораи гӯсфанд ва аҳамияти он чӣ медонед?

ДАРСИ 19

КАБК ВА БАРФ

Кабк аз сари шах омад,
Рӯ-рӯяки ях омад.
Шабона хона омад,
То остона омад.

Донае ҷуста омад,
Хонае ҷуста омад.
Хонаш сари шах мондаст,
Зери барфу ях мондаст.

Сахар аз дари хона,
Кабки беобу дона,
Хеле қақар-қақар кард,
Аз худ маро хабар кард.
Ки аз хона бароям,
Бар дамаки дар оям,
Обаку донаш диҳам,
Ҷою маконаш диҳам.

Нонаш додам, нонро хӯрд
Донаш додам, донро хӯрд.
Вақте чакра чакон шуд,
Барфоба, ки давон шуд,
Кабк шодон сӯи шах,
Аз раҳи бебарфу ях,
Қақразанон равон шуд,
Дилакам баҳорон шуд.

Убайд Раҷаб

ЛУҒАТ:

Остона – дари хона.

Хонаш – дастархонаш, хӯрокаш.

Дамаки дар – пешаки дар.

Дилакам баҳорон шуд – хурсанд шуд.

Шумо дар бораи кабк чӣ медонед?

Чаро кабк аз кӯҳ ба хона омад?

Бача ба кабк чӣҳо додааст?

«Дилакам баҳорон шуд» чӣ маъно дорад?

Чаро шоир шеърро «Кабк ва барф» номидааст?

ДАРСИ 20

– Байти зеринро рӯнавис кунед. Аввали ҳар сатрро бо ҳарфи калон сар кунед:

Қақразанон равон шуд,
Дилакам баҳорон шуд.

1. Чистонро хонед ва гӯед, ки дар он чӣ тасвир ёфтааст?

Аз кӯҳ баромад,
Ақрангу тақаранг
Бо чомаи ҳафтранг,
Мӯзаҳои сурхранг.

2. Ҷумларо рӯнавис кунед:

Кабк парандаи хушхон аст.

ДАРСҲОИ 21–22

1. Бозӣ: аз ин ҳарфҳо калимаи мувофиқ созед:

о, ш, д, а, м, д, н, и.

2. Нависед:

Абӯалӣ ояндаи калон дошт.

Дар ин ҷумла сухан дар бораи кӣ меравад? (Дар бораи Абӯалӣ).

Дар бораи Абӯалӣ чӣ гуфта шудааст? – (гуфта шудааст, ки Абӯалӣ ояндаи калон дошт).

Калимаи «оянда»-ро ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед:

о-ян-да

– Дар ҳар ҳичо чанд ҳарфи садонок аст?

Нависед:

Дониш – аз хониш.

ДАРСИ 23

РҶБОҲИ ФИРЕБГАР ВА БУЗИ СОДДА

Рӯбоҳе бисёр ташна монд ва назди чоҳе рафтун дар он чаҳид ва серӣ об нӯшид. Баъд кӯшиш кард, ки барояд, лекин натавонист.

Ҳамин вақт барои обнӯшии бузаке омад. Вай рӯбоҳро дар чоҳ дида пурсид:

– Ҳамсоҷон, оби чоҳ ширин аст?

Рӯбоҳи маккор гуфт:

– Ман дар умрам чунин оби ширин нахӯрда будам. Барои ҳамин ҳам, чунон ки мебинӣ, аз ин чо баромадан намехоҳам.

Бузаки чингилапо ба сухани дурӯғи рӯбоҳи фиребгар бовар карда, ба чоҳ чаҳиду серӣ об нӯшид. Баъд хост, ки барояд, натавонист. Рӯбоҳ гуфт:

– Аз об хуб сер шудӣ? Биё, акнун сари ду по исто, ман боло бароям ва баъд туро ҳам кашида барорам.

Бузи содда сари ду по истод. Рӯбоҳи маккор ба гардани буз баромад ва баъд берун часту рафтани гирифт. Бузи бечора зорию тавалло кард, ки маро ёрӣ дех, маслиҳатамон чӣ буд? Рӯбоҳ гуфт:

– Эй бузи беақл, пеш аз фаромадан ба чоҳ бояд илочи баромаданро фикр мекардӣ. Акнун чӣ хеле, ки мехоҳӣ, ҳамон хел баро!

Чаро рӯбоҳ ба чоҳ парид?
Буз ба рӯбоҳ чӣ гуфт?
Рӯбоҳ чӣ ҷавоб дод?
Баъд чӣ воқеа рӯй дод?
Рӯбоҳ ба зорию таваллои буз чӣ ҷавоб гардонд?
Чаро афсона «Рӯбоҳи фиребгар ва бузи содда»
номида шудааст?

ДАРСИ 24

1. Мазмуни афсонаро бори дигар нақл кунед.

Мо дар бораи рӯбоҳ чӣ медонем?
Дар бораи буз – чӣ?

2. Калимаҳои зеринро бо тартиб гузошта, як ҷумла соzed ва нависед:

бисёр, монд, рӯбоҳе, ташна.

Ҷумларо ин тавр сар кунед:

Рӯбоҳе...

3. Калимаҳои **ташна, рӯбоҳ** ва **буз**-ро ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед:

– Ҳарфи охири калимаи рӯбоҳ кадом аст, зераш хат кашед.

4. Чистони зеринро хонед ва ҷавобашро гӯед: рӯбоҳ, буз, ё ...?

**Даҳон дораду забон надорад,
Сад ҷӯб занӣ, фиғон надорад.**

ДАРСИ 25

МУШИ БАДНАФС

Муше чанд сол дар дӯкони хоҷаи баққол буд ва аз нуқлҳои хушк ва меваҳои тар фаровон меҳӯрд. Хоҷаи баққол инро медид ва чашм мепӯшид ва мушро ҷазо намедод.

Рӯзе нафси бади муш аз ҳад гузашт ва ҳамени хоҷаро бибурид ва ҳар симу заре, ки дошт, ба хонаи худ кашид. Чун хоҷа ба вақти зарурат даст ба ҳамён бурд, ҳамени худро холи ёфт. Донист, ки он кори муш аст. Гурбавор камин кард, мушро дошт ва риштаи дароз дар пой ӯ баст ва бигзошт, то ба сӯроҳи худ дарун рафт. Хоҷа ба андозаи ришта қари хонаи мушро бидонист. Аз дунболи ӯ он сӯрохро биканд, то ба хонаи вай расид. Хонае дид пур аз симу зар сурху сафед. Тангаҳои худро бигирифт ва мушро берун овард ба чағоли гурба супурд.

Ин буд ҷазои мушак дар ҷавоби ҳақношиносии худ.

Абдурахмони Чомӣ

ЛУҒАТ:

Хоҷа – соҳиб, соҳиби дӯкон.

Баққол – шахсе, ки хӯрокворӣ мефурушад.

Нуқл – ширинҳои гуногун.

Симу зар – тиллою танга.

Камин кард – поид.

Қар – чуқурӣ.

Муш дар кучо зиндагӣ мекард?

Муш ҳамёнро чӣ кор кард?

Баққол мушро чӣ кор кард?

ДАРСИ 26

1. Ҳикояи «**Муши баднафс**»-ро бори дигар нақл кунед ва баъд шеъри зеринро хонед:

МУШ ВА МУСИЧА

Муш бар мусича	Асло ба кас ман,	Мардум аз ин рӯ
Гуфто чӯрачон,	Зиён наорам.	Аз ту қимобанд,
Аз ҷӣ меҳрубон,	Ё нияти бад,	Туро мекушанд,
Ба ту одамон.	Ба он надорам.	Ҳар ҷо ки ёбанд.

Муш аз мусича ҷӣ пурсид?
Мусича ҷӣ ҷавоб дод?

2. Нависед:

Асло ба кас ман,
Зиён наорам.
Ё нияти бад,
Ба он надорам.

Калимаи «**зиён**»-ро боз ҷӣ мегӯем? (**зарар**).

3. Калимаҳои **зиён**, **ният**-ро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.

ДАРСИ 27

ХУРҶСИ ЗИРАК

Рӯбоҳи гуруснае аз роҳ мегузашт. Дид, ки як хурӯси фарбеҳ болои дарахт нишастааст.

Ба хурӯс нигоҳ карда гуфт:

– Хурӯси зебо, аз гапи нав хабар дорӣ? Дар миёни паранда ва дарандаҳо сулҳу оштӣ эълон шуд. Биё, аз дарахт фаро, мо ҳам дӯст шавем ва мисли бародар гардем. Хурӯс гарданаширо дароз карда, ба тарафе нигоҳ кардан гирифт.

– Чӣ гап? Чаро ба он тараф нигоҳ карда истодаӣ? – пурсид рӯбоҳ. Хурӯс гуфт:

– Як тӯда сағҳо ба тарафи мо меоянд.

Рӯбоҳ аз шунидани калимаи сағҳо роҳи гурезро пеш гирифт.

Рӯбоҳ ба хурӯс чӣ гуфт?

Хурӯс чӣ кор кард?

Чаро рӯбоҳ гурехт?

Оё рӯбоҳ ба максаш расид?

ДАРСИ 28

1. Ҷумлаи зеринро рӯнавис кунед:

Рӯбоҳи гурӯснае аз роҳ мегузашт...

Ин чумларо аз кадом ҳикояча гирифтем?
Дар он сухан дар бораи чӣ меравад?
Мо дар бораи сулҳ чӣ медонем?

2. Шеъри зеринро хонед:

СУЛҲ

Сулҳ чароғи раҳи оянда аст,
Сулҳ зи иқбол намоянда аст.
Сулҳ шакарханди лаби кӯдакон,
Сулҳ ҳамоҳанги дили модарон!

Аминҷон Шукӯҳӣ

Кадам паранда рамзи сулҳ аст?

3. Номи ин парандаҳоро ба ҳиҷоҳо ҷудо карда нависед.

ДАРСИ 29

МУРҒОБИЯКИ ХУДПИСАНД

Дар кӯле, ки обаш софу зулол буд, мурғобияке шино мекард. Рӯбохи гуруснае ба лаби кӯл омаду садо кард:

– Эй мурғобии зебо, ман падару модари туро мешинохтам. Онҳо шиновари хеле моҳир буданд.

Махсусан падарат ҳамаро қоил карда буд. Ҳатто ӯ пуштнокӣ оббозӣ мекард.

Мурғобияк дар ҷавоб гуфт:

– Ман ҳам метавонам пуштнокӣ шино кунам.

Рӯбоҳ гуфт:

– Ваҳ-ваҳ, чӣ хел моҳирона. Дар зери об ҳам шино карда метавонӣ?

– Албатта, – ҷавоб дод мурғобияк.

Ӯ худро зери об партофт ва аз он тарафи кӯл баромад.

– Офарин, ҳақиқатан ҳам шиновари моҳир будай. Ҳатто аз падарат ҳам гузарондӣ, – маккорона гуфт рӯбоҳ.

Гӯш кун, шиновари моҳир, оё метавонӣ аз он тарафи кӯл то ин тарафи кӯл зери об шино кунӣ?

Мурғобияк, ки аз нияти рӯбоҳ беҳабар буд, зери об шинокунон омад. Омаду аз назди рӯбоҳ баромад. Рӯбоҳ, ки камин нишаста буд, мурғобиякро чанг зада гирифт.

Мургобияк дар кучо оббозӣ мекард?
Рӯбох ба мургобӣ чӣ гуфт?
Чаро мургобӣ ба доми фиреби рӯбох афтод?
Худписандӣ ба чӣ расонд?

ДАРСИ 30

1. Расмкашӣ.

Бачаҳо, ҳоло хаёлан расм мекашем. Коғазу қалам гирифта, мазмуни ҳикоячаи «**Мургобияки худписанд**»-ро кашед, баъд бо расмҳои китоб муқоиса мекунем. Хаёлан аз рӯи мазмуни расмҳо ҳикояча тартиб медиҳем ва як ҷумлаи онро менависем.

2. Нависед:

Мургобияк дар кӯле шино мекард.

Чанд ҷумла навиштем?
Ҷумлаамон аз чанд калима иборат аст?
Дар ҷумла сухан дар бораи чӣ меравад?
Дар бораи мургобияк чӣ гуфта шудааст?

Супориш:

Нақшаи ҷумларо мекашем:

3. Акнун ҷумлаи дуҷумро менависем:

Ҷ таърифро дӯст медошт. _____

Ҷ, яъне мурғобияк.

Мурғобияк таърифро чӣ кор мекард? (Дӯст медошт).

Калимаи «**таъриф**»-ро ба ҳичоҳо ҷудо карда, алоҳида нависед: **таъ-риф**.

ДАРСИ 31

МУРҶАК

Мурғаке буд сари дарахт,	Гӯшакош боло буд,
Дарахти шамшод буд,	Чашмакош ало буд,
Хурраму шод буд,	Оби даҳонаш мешорид,
Паракаш зард буд,	Чанголаш мехорид,
Панҷаҳояш нард буд,	Мурғак гуфт:
Дар нӯлаш шотут буд,	ку-ку-ку!
Ҳамчу ёкут буд.	Гурба гуфт:
Гурба рафт болои бом,	Канӣ... ту?
Боми носоз буд,	Гурба даҳон боз кард,
Думаш дароз буд,	Мурғак парвоз кард.

Пайрав Сулаймонӣ

Дар ин шеър сухан дар бораи чӣҳо меравад?
Мурғак кадом сифатҳо дорад?

Супориш:

Саволу ҷавоби мурғаку гурбаро хонед!

ДАРСҲОИ 32–33

1. Ҳар кас гурбаашро ба ёд орад ва сифатҳои онро баён кунад.

2. Нависед:

Гурба даҳон боз кард,
Мурғак парвоз кард.

Чанд чумла навиштем?

Дар чумлаи якум сухан дар бораи чӣ меравад?

Дар чумлаи дуюм – чӣ?

Супориш:

Нақшаи чумлаи дуюмро мекашем:

3. Калимаҳои «**даҳон**» ва «**парвоз**»-ро ба хичоҳо чудо карда, бори дигар менависем: **да-ҳон, пар-воз.**

4. **Бозӣ.** Аз ин расмҳо кадомаш парвоз мекунад?

ДАРСИ 34

1. Хонед:

ҲАШАР

Мӯрчаҳо ҳашар доранд,
 Ҳашар аз сахар доранд.
 Дар байни онҳо зинҳор,
 Набошад каси бекор.
 Яке кашонад дона,
 Аз талу дашту ёна,
 Дигар оварад болор,
 Аз бурсу аз сафедор.
 Сеюм кунад бо нохун,
 Хоки заминро берун...
 Месозанд онҳо хона,
 Хонаи зимистона.

Бобо Ҳоҷӣ

Мӯрчаҳо ба чӣ кор машғуланд?
 Шумо ҳам дар хонаю мактаб ҳашар мекунед?

2. Нависед:

Мӯрчаҳо ҳашар доранд. Онҳо хона месозанд.

Чанд чумла навиштем?

Дар чумлаи якум сухан дар бораи чиҳо меравад?

3. Хулоса:

Аз бекор – ҳама безор.

Калимаҳои **бекор** ва **безор**-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.

ДАРСҲОИ 35–36

БЕҲТАРИН ҲИЛА

Рӯбоҳбачае ба модари худ гуфт:

– Маро ҳилае биомӯз, ки вақти бар кашокаши сағ дар монданам, худро бираҳонам.

Модар гуфт:

– Он ҳила фаровон аст, аммо беҳтарин ҳила он аст, ки дар хонаи худ бинишинӣ: на ӯ туро бинад ва на ту ӯро бинӣ.

Абдурахмони Чомӣ

Рӯбоҳбача аз модараш чӣ хоҳиш кард?

Модар чӣ ҷавоб дод?

Супориш:

Модари рӯбоҳбача мегӯяд, ки ҳила фаровон, яъне бисёр аст, вале яктоашро мегӯяд. Хӯш, бачаҳо, шумо ба рӯбоҳбача чӣ маслиҳат доданед?

ДАРСИ 37

БАЧАИ ГАПГИР

Дорам писар ҳамчун гуле,
 Ширинсухан чун булбуле.
 Гапгираку гапгӯшдор,
 Ҳушёру шӯху беқарор.
 Гӯям агар:
 – Чони падар,
 Бархез мисли ман саҳар.
 Машқи бадан бо ҳам кунем,
 То хешро бардам кунем.
 Ҳар чӣ, ки хоҳиш мекунам,
 Ё ки супориш мекунам,
 Дасташ гирифта пеши бар,
 Мегӯяд ӯ:
 – Майлаш, падар!

Дар ин шеър сухан дар хусуси чӣ хел писар меравад?
 Бачаи гапгир гуфта, чӣ хел писарҳоро меноманд?
 Падару модаратон аз чӣ хел бача розианд?
 Аз шумо падару модаратон розианд ё не?

ДАРСИ 38

1. Нависед:

Одамон аз бачаи шӯху чакқон розӣ ҳастанд.

Сухан дар бораи киҳо меравад?
 Одамон аз чӣ хел бачаҳо розианд?
 Дар калимаи чакқон кадом ҳарф чуфт омадааст?

2. Хонед:

АДАБ БО БЕГОНАГОН

Агар пурсанд, ки адаб бо бегонагон чанд аст, бигӯй: шаш. Аввал он, ки ба ҳеҷ кас бо чашми ҳақорат нигоҳ накунад. Дуюм, худро дар миёни сухани эшон наҷфканад. Сеюм, аз суханони ноҳамвори (нохуб) бегонагон худро гофил созад. Чаҳорум, агар ношоистагӣ бинад, насихат кунад. Панҷум, шафқати худро ба бегонагон дарег надорад. Шашум, то каси бегонаро шоиста наҳисобад, ба сӯхбат роҳ надихад.

Хусайн Воизи Кошифӣ

ЛУФАТ:

Бегонагон – одамони ношинос.

Эшон – онҳо.

Худро дар миёни сухан наҷфкандан – сухани каси дигарро набуридан.

Дар ин ҷо чанд одоби сухан таъкид ёфтааст?

3. Калимаи «**бегонагон**»-ро ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед (**бе-го-на-гон**) ва зери ҳарфҳои ҳамсадо хатча кашед.

ДАРСИ 39

БОБО, КАБК ВА УМЕД

Рӯзе Умед дид, ки бобояш аз лаби худ ба кабк об медиҳад.
– Бобочон, – гуфт ӯ, – ба парандаҳои қафас аз лаби худ обу дон додан мумкин нест. Муаллим гуфтанд, ки агар паранда касал бошад, касалӣ ба одам мегузарад.

- Бисёр хуб, чони бобо. Муаллим боз чӣ гуфтанд?
- Гуфтанд, ки агар милки чашмони парандаи кафас варам кунад, аз рӯшноӣ рамад, пари сари гардану пойхояш резад, сарашро ба ақиб ҳам карда истад, паранда бемор аст.

ДАРСИ 40

1. Хонед:

ПАРАНДАҲО, БИЁЕД

Парандаҳо, биёед,
Пеши тирезаи мо!
Мунтазири шумоянд,
Нонҳои резай мо.
Кабӯтарҳо, биншинед,
Донаҳоро бичинед.
Акнун ин мурғон серанд,
Меҳмони Далеранд.

Абулқосим Лоҳутӣ

Далер ба парандаҳо мурочиат карда, чӣ мегӯяд?
Номбар кунед, ки кадом парандаҳоро медонед?

2. Нависед:

Барф борид. Бачаҳо ба парандаҳо дон медиҳанд.

Чанд чумла навиштем?
Чумлаи якум кадом аст?
Чумлаи дуум – чӣ?

ДАРСИ 41

МУРҒ, МУРҒОБӢ ВА МУШ

Мурғу мушу мурғобӣ ҳамроҳ зиндагонӣ мекарданд. Мурғ рӯзе ин тарафу он тараф рафта, камакак гандум ёфту хурсанд шуда:

– Гандум ёфтам, гандум ёфтам, – гуфт ба ҳамроҳонаш – орд қардан даркор, кӣ ба осиеб мебарад?

– Ман намебарам! – овоз дод мурғобӣ.

– Ман ҳам намебарам! – гуфт муш.

Мурғ гандумро худаш ба осиеб бурд, ба даруни дӯл андохт. Орд қард.

– Акнун ордро кӣ ба хона мебарад? – пурсид мурғ.

Ман намебарам! – фарёд қард мурғобӣ.

– Ман ҳам намебарам! – гуфт муш.

Мурғ ноилоҷ худаш ордро ба хона овард.

– Кӣ хамир мекунад? – пурсид мурғ.

– Ман намекунам! – фарёд қард мурғобӣ.

– Ман ҳам намекунам! – гуфт муш.

Мурғ ордро хамир кард.

– Кӣ ҳезум мешиканад, кӣ танӯрро метафсонад? – гуфт мурғ.

– Ман ҳезум намешиканам! – фарёд кард мурғобӣ.

– Ман танӯрро наметафсонам! – гуфт муш.

– Мурғ алав карда, танӯрро тафсонд.

– Кӣ нонро ба танӯр мечаспонад? – пурсид мурғ.

– Ман намечаспонам, – гуфт мурғобӣ.

– Ман ҳам намечаспонам, – гуфт муш.

Мурғ нонро ба танӯр часпонд. Нони суп-сурхи гармакаку бомазза тайёр шуд. Мурғ нонро ба рӯи дастархон гузошта, пурсид:

– Кӣ нон мехӯрад?

– Ман мехӯрам, – гуфт мурғобӣ.

– Ман ҳам мехӯрам, – гуфт муш.

– Не! Шумо меҳнат накардед, нон намехӯред, – гуфт мурғ ва ҳамроҳони меҳнатгурезашро ба сари дастархон роҳ надод.

Мурғ чӣ ёфт?

Мурғ чӣ хошиш кард?

Чаро мурғобӣ ва муш ба мурғ ёри нарасонданд?

Оё мурғ дуруст кард, кӣ ба онҳо нон надод?

Супориш:

Ба ҳар як расм алоҳида-алоҳида ном гузоред.

ДАРСИ 42

1. Нависед:

Мурғ камакак гандум ёфт.

Дар чумла сухан дар бораи чӣ меравад?
Дар бораи мург чӣ гуфта шудааст?

Супориш:

Калимаи **гандум**-ро алоҳида ба ҳичоҳо чудо карда нависед: **ган-дум**.

2. Хонед:

ҲАШАР

Модарам гуфто ба ман:
– Имрӯз, эй Мирзоватан,
Тӯби ҳезумро кашон,
Қо бикун таги айвон.
Ҳайрон шудам, ки танҳо,
Чӣ сон кашам ҳезумро.
Валекин ҳамон замон,
Ҳашар намудам эълон.
Зокир бо Боҳир омад,
Шокир бо Тоҳир омад.
Соиб бо Шодӣ омад,
Ғоибу Ҳодӣ омад.
Ҳар яке ҳезум овард,
Таги айвон даровард.
Гуфтаи модарамро,
Ҳама бикарданд иҷро.
Бо ёрии рафиқон,
Будафт ҳар кор осон.

Ғаффоралӣ Сафар

Модар аз Мирзоватан чӣ хоҳиш кард?
Мирзоватан чӣ эълон кард?
Ба ҳашар киҳо омаданд?
Бо ёрию мадади ҳамдигар кор чӣ мешудааст?

Супориш:

Кори ин бачаҳоро бо кори мурғу мурғобию муш муқоиса кунед.

3. Нависед:

Бо ёрии рафиқон,
Будааст ҳар кор осон.

ДАРСИ 43

ДУХТАРИ ХОНА

Модар гуфто:
– Шукрона!
Духтаракам калон шуд.
Дар рӯбу чини хона,
Бар ман ёрирасон шуд.
Хонаҳоро мерӯбад,
Дегу табак мешӯяд,
Ба меҳмонон бо таъзим,
«Хуш омадед» мегӯяд.
Пойафзоли меҳмонро,
Мегирад аз пеши дар.
Он гаҳ худаш мекунад,
Тоза бо латтаи тар.

Ёдгорӣ

Модар чӣ гуфт?

Духтарак кадом корхоро анҷом медиҳад?

ДАРСИ 44

1. Нависед:

Меҳмон хурсанд мешавад.

Дар ҷумла сухан дар бораи кӣ меравад?

Супориш:

Калимаи «**хурсанд**»-ро баланд талаффуз кунед ва бинед, ки дар охири он кадом ҳарф навишта шудааст.

2. Хонед:

ПАРАСТУ

Парасту, эй парасту,
Эй парандаи хушрӯ
Мо меравем аз ин ҷо,
Мешавем аз ту ҷудо,
Аммо ту фаҳмида мон,
Бачаҳот, ки шуд калон,
Ҳамроҳи онҳо даррав,
Хонаи нави мо рав.
Баҳри дӯстон доимо,
Кушода дарҳои мо...

Маҳбуба Неъматова

Парастуро дар ҷойҳои шумо чӣ мегӯянд?
Духтарак ба парасту чӣ мегӯяд?

3. Нависед:

Бахри дӯстон доимо,
Кушода дарҳои мо...

Супориш:

Дар ин ҷумла калимаи дуҷум кадом аст? Онро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

ДАРСҲОИ 45–46

ФИЛ

Фил дар мамлакатҳои гарм зиндагонӣ мекунад. Вай яке аз ҳайвоноти калонҷусса мебошад. Одамон филро ба худ ром кардаанд. Фил бо хартумаш ҷӯбҳои гафсро мебардорад.

Фил дар чӣ гуна мамлакатҳо зиндагӣ мекунад?
Барои чӣ одамон филро ба худ ром кардаанд?

Супориш:

1. Калимаи «**зиндагӣ**»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед ва баъд чумлаи зеринро рӯнавис кунед:

Фил дар мамлакатҳои гарм зиндагонӣ мекунад.

2. Калимаи зеринро муқоиса кунед ва баъд нависед:

гарм – хунук, сард.

гафс – борик.

калон – хурд, майда.

ДЕҲҚОН ВА МУЛЛОБАЧА

Як муллобача бо як деҳқони камбағал ошноӣ дошт. Айёми тобистон ба сахро, ба назди ошноӣ деҳқонаш мерафт, дар сояи дарахтони ӯ меҳобиду аз ҳосили деҳқонии ӯ меҳӯрд.

Рӯзе муллобача мадрасаро хатм кард ва аз тарафи амир ба шаҳре қозӣ таъин шуд.

Деҳқони камбағал ин хабарро шунида, ба шаҳр омад, ки ошноӣ деринаашро ба ин муносибат муборакбод кунад.

Вакте ки деҳқон ба назди муллобача даромад, калоншавандаҳои шаҳр дар ҳузури ӯ буданд. Вай ба деҳқон меҳрубоние накард. Деҳқон наздиктар рафту салом дод ва барои вохӯрӣ даст дароз кард. Муллобача даст надод ва баъд аҳлона пурсид:

– Ту кистӣ ва ба чӣ кор омадӣ? Деҳқон ранҷида ҷавоб дод:

– Ман фалониам, ошноӣ деринаат ҳастам. Шунидам, ки кӯр шудай, омадам, ки туро хабар гирам.

ЛУФАТ:

Дерина – қадима, пешина, ошноӣ наздик.

Ҳузур – назд, назди ӯ.

Ранҷид – хафа шуд, малол шуд.

Тобистон муллобача ба назди кӣ мерафт ва он ҷо чӣ кор мекард?

Деҳқон ба шаҳр барои чӣ омад?

Муллобача ба деҳқон чӣ гуфт?

Деҳқон чӣ ҷавоб дод?

ДАРСИ 47

1. Хонед:

МАРҒУЛАКОКУЛ

Дугона гаштам,
Дар шаҳри Кобул.
Бо духтаре шӯх –
Марғулакокул...
Бошад ҷамоҳанг,
Номи ваю ман,

Чаман исми ӯст,
Номи ман Гулшан.
Нозем, ки як аст,
Лафзи модарӣ.
Сухан бигӯем,
Ба лафзи дарӣ.

Маҳбуба Неъматова

Марғулакокул чӣ маъно дорад?
Чаману Гулшан дар кучо дугона шудаанд?
Онҳо аз чӣ менозанд?

2. Нависед:

Нозем, ки як аст,
Лафзи модарӣ.
Сухан бигӯем,
Ба лафзи дарӣ.

3. Калимаҳои «сухан» ва «модарӣ»-ро ба ҳиҷоҳи ҷудо кунед.

4. Шеърро аз ёд кунед.

ДАРСИ 48

ХУРҶСАКИ ДАЛЕР

Зарғӯшак ва рӯбоҳ ҳамсоя буданд. Хонаи рӯбоҳ яхину аз он зарғӯшак хасин буд.

Баҳорон дар ҳавои гарм яхҳо об шуданду хонаи яхини рӯбоҳ вайрон гардид.

Рӯбоҳи муштзӯр зарғӯшакро аз хонааш пеш карда ба макони вай соҳиб шуд.

Зарғӯшак оби дидааш шаш қатор гириякунон мерафт, ки дар роҳ як гургро дид.

– Харғӯшак, барои чӣ гирия мекунӣ? – пурсид гург аз ӯ.

– Рӯбоҳ маро пеш карда, хонаамро гирифт, – ҷавоб дод зарғӯшак.

– Биё ҳамроҳи ман, ҳозир рафта хонаатро гирифта медиҳам, – гуфт гург.

Гург дари рӯбохро тақ-тақ зад.

– Ту кистӣ? – хитоб кард рӯбоҳ аз дарун истода, – зуд аз ин ҷо рав, ки ҳозир досро гирифта, гарданатро мебурам!

Гург тарсида гурехт.

Заргӯшак боз гириякунон ба роҳаш рафтан гирифт, ки аз пешаш як хурӯсак баромад.

– Ҷа, заргӯшак, ту чаро гирия карда истодаӣ? – пурсид хурӯсак.

– Рӯбоҳ маро аз хонаам пеш кард, – гуфт дар ҷавоб заргӯшак.

– Биё аз паси ман, ҳозир рафта, рӯбохро боб мекунам, биё заргӯшак, биё.

Онҳо пеши хонаи рӯбоҳ омаданд. Хурӯсак дарро саҳт тақ-тақ заду хитоб кард:

– Рӯбоҳ, ҳо рӯбоҳ, зуд аз хона баро, агар набароӣ, ҳозир даромада, бо корд каллаатро мебурам!

Рӯбоҳ тарсида, зуд аз хонаи заргӯшак гурехта рафт. Заргӯшак боз соҳиби хонаи худ шуду хушу хурсандона зиндагӣ карда гашт.

Чаро хонаи рӯбоҳ, вайрон шуд?

Ӯ чӣ кор кард?

Заргӯшак аввал бо чӣ вохӯрд?

Чаро гург рӯбохро пеш карда натавонист?

Заргӯшак боз чиро дид?

Хурӯс чӣ кор кард?

Чаро хикоя «Хурӯсаки далер» номида шудааст?

ДАРСИ 49

1. Мувофиқи нақшаи зерин аз афсонаи «**Хурӯсаки далер**» ҷумла ёфта, рӯнавис кунед.

2. Хонед:

МО НАСЛИ ҚАҲРАМОНЕМ

Мо насли қаҳрамонем,
Тоҷикбачагонем,
Дар майдони душман мо,
Шамшери ҷонситонем.

Ҳам Коваи зафарманд,
Ҳам Восеи душманбанд.
Гӯянд ба мо: ҳунар кун!
Монанди ман, эй фарзанд.

Абулқосим Лоҳутӣ

Тоҷикбачагон насли киҳо мебошанд?
Қаҳрамонҳои гузашта ба мо чӣ насиҳат кардаанд?

Супориш:

Калимаҳои қаҳрамон ва далерро бо ҳам муқоиса кунед.

3. Нависед:

Мо насли қаҳрамон мебошем.

Калимаи «**қаҳрамон**»-ро ба ҳиҷоҳи ҷудо кунед.

ДАРСИ 50

ШЕР ВА РҶБОҲ

Шереро дида дар роҳ,
 Давид аз пасаш рӯбоҳ,
 Гуфто: шоҳи бешазор,
 Ба ҳарфакам гӯш бидор.
 Ба ин роҳат марав пеш,
 Хубаш гард бо изи хеш.
 Зеро дар паси кӯхсор,
 Сайёд туро интизор,
 Муфтакак, эй паҳлавон,

Худро месозӣ қурбон.
 Вале ба гапи маккор,
 Надода шер эътибор,
 Табассумаш боғурур,
 Аз зӯриҳо дилаш пур.
 Чунки зи макри рӯбоҳ,
 Кайҳо будӣ дилоғоҳ
 – Аз раҳи худ, эй далер,
 Пас нагардӣ, номат – Шер.

Наимҷон Назирӣ

ЛУҒАТ:

Из – пай, пайи пой.

Изи хеш – пайи худ.

Рӯбоҳ шерро чӣ гуфт?

Чаро шер ба гапи рӯбоҳ эътибор надод?

Супориш:

Расми ин манзараро кашед.

ДАРСИ 51

1. Нависед:

**Шереро дида дар роҳ,
Давид аз пасаш рӯбоҳ.**

Дар охири калимаи роҳ кадом ҳарф омадааст?
Дар охири калимаи «давид» – чӣ?

2. Хонед:

Шахсеро бо гуноҳе пеши подшоҳ бурданд. Подшоҳ баъди исботи гуноҳ фармон дод:

– Бинии ўро сӯроҳ кунед!

Он шахс гуфт:

– Эй подшоҳ, бинии ман ду сӯроҳ дорад, ба сӯроҳи сеюм эҳтиёҷ нест. Подшоҳ бихандид ва гуноҳи ўро бубахшид.

Алии Сафӣ

Шахси гунаҳгорро назди кӣ бурданд?

Подшоҳ чӣ амр кард?

Шахс чӣ ҷавоб дод?

Чаро подшоҳ гуноҳашро бахшид?

Супориш:

Латифаро аз ёд кунед.

ДАРСИ 52

ПИСАРБАЧАИ ЗИРАК

Буд набуд, дар як деҳаи дурдасти кӯҳсор писарбачае буд. Ӯ модари ӯгай дошт. Онҳо дар бисоти худ бузу бузгола доштанд. Модари ӯгай ҳар пагоҳӣ бо дамидани субҳ писарбачаро бо бузу бузгола ба сахро мефиристонд.

Як пагоҳӣ мисли ҳарвақта писарак бузхоро гирифта ба сахро рафт. Рӯз нисф шуда буд. Дар ҳамин вақт аз кучое як гурги бадҳайбате пайдо шуда, дод зада гуфт:

– Канӣ, гап зан, туро хӯрам ё бузро? Писарак ларзида, аз тарс чӣ гуфтанаширо надонист. Ӯ лаҳзае фикр кард. Ба гург хамла кунад, зӯраш намерасад. Монад, ки гург бузи ягонаширо хӯрад? Не, не.

Дар ҳамин вақт шиками писарак, ки аз пагоҳӣ ҳеҷ чиз нахӯрда буд, қуррос зад. Гург аз ин ҳол як қад парίδα гуфт:

– Ҳой, дар шиками ту чист, ки уллос мекашад?

Писарак гуфт:

– Дирӯз дар вақти ношто ду сағбачаро хӯрда будам, ана холо онҳо фаҳмиданд, ки дар назди ман гург истодааст, мехоҳанд, ки берун баромада, туро пора-пора кунанд.

Гург бо шунидани ин гапҳо ба воҳима афтод ва аз писарак хоҳиш кард:

– Ҳой писарак, то ман аз ин ҷо рафтан даҳонатро накушо, набошад сағбачаҳо маро мехӯранд.

Писарак даҳонашро бо дасташ пӯшид. Гург аз фурсат истифода бурда то ҷон дошт, гурехт ва дар як лаҳза аз назар ғоиб шуд. Писарбача ба зиракӣ ва ҳозирчавобиаш аз ҷанголи гурги гурусна халос шуд.

Писарбача дар кучо зиндагӣ мекард?

Ӯ ҳар рӯз бузу бузголоро ба кучо мебурд?

Як пагоҳӣ ҷӣ воқеа рӯй дод?

Гург ҷӣ хоҳиш кард?

Ҷӣ тавр писарак аз ҷанголи гурги гурусна халос шуд?

ДАРСИ 53

Супориш:

Расмро мушоҳида намуда, ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед:

1. Гург ҷӣ кор мекунад?
2. Писарак ҷӣ кор мекунад?
3. Нависед:

Гург мегурезад. Писарак механдад.

Чанд чумла навиштем?
 Чумлаи якум кадом аст?
 Дуюм чӣ?
 Аввали ҳар як чумла бо кадом ҳарф навишта шудааст?
 Дар охири чумлаҳо кадом аломат гузошта шудааст?
 Чӣ мегурезад?
 Кӣ механдад?
 Калимаи «писарак»-ро боз чӣ мегӯем? (Бачаяк).

Супориш:

Чумлае тартиб диҳед, ки бо калимаи писарак сар шавад ва дар ҳаҷми нақшаи зерин ғунҷад:

_____.

ДАРСИ 54

ПАДАР

Падар мегуфт: фарзандам,
 Туй бахтам, чигарбандам.
 Самар аз умр агар хоҳӣ,
 Нишин пешам, шунав пандам.
 Ҳамин аст орзуи ман,
 Ту фаҳри Тоҷикистон шав.
 Ту баъди ман ба ин кишвар,
 Ниғаҳбон шав, ниғаҳбон шав.
 Ҳамин аст орзуи ман,
 Барои ҳифзи ному нанг.
 Ту фарзанди Ватан бошӣ...
 Кушой дил, кушой чашм,

Ватан гӯй, Ватан гӯй.
Нидои худшиносият
Дили пиру чавон гирад,
Ватан гӯй, садои ту,
Замину осмон гирад.

Ёдгорӣ

Падар ба фарзандаш чӣ насиҳат мекунад?
Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад?

ДАРСИ 55

1. Нависед:

Ту фаҳри Тоҷикистон шав.

Одамон аз чиҳо фаҳр мекунанд?

Чаро шоир таъкид мекунад, ки **фаҳри Тоҷикистон шав**?

Чанд чумла навиштем?

Калимаи дуум дар ин чумла кадом аст?

2. Хонед:

ДАР БАЁНИ АМАЛИ ЧАҲОР ЧИЗ

Ба ҳама кас нек бошад чор чиз,
Бар ту гӯям, ёд гираш, эй азиз:
Аввал он бошад, ки бошӣ додгар,
Ҳам зи ақли хеш бошӣ бохабар,
Бо шикебой тақарруб кардан аст,
Ҳурмати мардум ба чо овардан аст.

Аз «Чаҳор китоб»

ЛУФАТ:*Додгар* – одил, боинсоф.*Шикейбой* – сабр, тоқат.*Тақарруб* – қарибӣ, наздикӣ.

Чанд чизро аз ҳама нек, яъне беҳтару хубтар медонанд?
 Кадом аст он чаҳор чиз? (одилу боинсоф, боақл, сабру тоқат
 ва ҳурмати мардум).

Супориш:

Ин насихатро аз ёд кунед.

3. Нависед:

одилу боинсоф, боақл, сабру тоқат, ҳурмати мардум.

ДАРСИ 56**ҚОЗ ВА ТУРНА**

Қози фарбеҳу паррехтае дар соҳили кӯл дам мегирифт.
 Нохост аз кучое турна пайдо шуд. Турна дар нисбати қоз
 харобу лоғар менамуд. Қози мағруру худписанд турнаро
 масҳара кардан гирифт.

– Аҷаб харобу лоғар
 ҳастӣ, пӯсту устухон! Гӯё
 тамоми тобистон чизе
 нахӯрдаӣ...

Дар ҳамин вақт
 ҳардуяшон шикорчиеро
 диданд, ки милтиқ дар даст
 поида-поида ба онҳо

наздик мешуд. Турнаи чакқон дар як он аз ҷой часта парид. Қози фарбеҳ то қанотҳояшро кушода, ба бол задан даромад, ки садои тир баланд шуд.

Ҳамин тавр, қози сергӯшту серравған дар соҳили кӯл монду турнаи лоғар ба осмон парвоз кард.

Чаро қоз турнаро масҳара мекард?
Баъди омадани шикорчӣ чӣ воқеа рӯй дод?
Дар ин ду паранда кадом нишонаҳои фарқкунанда ҳастанд?

ДАРСИ 57

1. Нависед:

Қози мағрур турнаро масҳара кард.

СЕБАК ВА АР-АР

Себак як рӯзе
Гуфто ба ар-ар;
Чаро ту мудом,
Ҳастӣ бесамар?
Вале ман бошам,
Доим гулафшон.
Баҳра мебаранд,
Аз ман одамон.
Ҳар себаки ман,
Гавҳари рахшон.
Ба назди меҳмон,
Зеби дастархон.

Ар-ар надода,
Ҷавобе ба он.
Абрак биборид,
Жолаву борон.
Себак ба замин,
Яксону яксон,
Аз ман-маниҳо,
Умре пушаймон.

Наимҷон Назирӣ

Себак ба ар-ар чӣ гуфт?
Ар-ар чӣ ҷавоб дод?

Супориш:

Мағрурию ман-маниҳои себаку қозро муқоиса кунед.

2. Нависед:

**Себак ба замин
Яксону яксон.
Аз ман-маниҳо,
Умре пушаймон.**

ДАРСИ 58

ШОДИИ УМРБОДӢ

Бо чору панҷ оям,
Ҳар гаҳ зи мактаби худ.
Гул мекунад табассум,
Дар рӯи модарам зуд.

Ҳар гоҳ, ки зи дӯкон,
Орам панир ё нон.
Болида очачонам,
Гӯяд: – Бале писарчон!
Дина ба Асли-бобо,
Овардам аз канал об.
– Умрат дароз бодо,
– Гуфто: – чу оби Варзоб.
Ҳамсоязан бигуфто,
Бар модарам парерӯз:
– Қадрас шудасту қобил,
Фарзандатон Фаромӯз,
Дидам, ки менагунчад,
Дар куртааш зи шодӣ.
Кӯшам, ки бошад ўро,
Ин шодӣ умрбодӣ.

Бобо Ҳоҷӣ

ЛУҒАТ:

Менагунчад – намегунчад.

Кӯшам – кӯшиш мекунам.

Чаро дар рӯи модар гул табассум мекунад?
Вақте ки ба Асли-бобо об овардаст, ӯ чӣ гуфт?
Ҳамсоямон ба модарам чӣ гуфт?
Пас, ба ивази ин таърифҳо шахс бояд чӣ гуна бошад?

ДАРСИ 59

1. Нависед:

**Дина ба Асли-бобо,
Овардам аз канал об.**

Калимаи «Асли-бобо»-ро чӣ хел навиштед?
Чаро аввали калима бо ҳарфи калон навишта шуд?

2. Хонед:

ДИЛОЗОР

Заррина зарринмӯй аст,
Заррина кулчарӯй аст,
Чашмони шахло дорад,
Кокули тилло дорад,
Духтараки зебо ӯ,
Аммо тани танҳо ӯ.
Кас агар дилозор аст,
Хуснаш ба кӣ даркор аст?

Маҳбуба Неъматова

Заррина кадом сифатхоро дорост?

Супориш:

Рафтори Зарринаро бо амали Фаромӯз муқоиса намоед.

3. Нависед:

Фарзанди нағз – боғи падар.

ДАРСИ 60

ЗОҒ ЧӢ ТАВР СИЁҲ ШУД

Ривоят мекунанд, ки зоғ як замонҳо сап-сафед будааст. Тирамоҳ аз ҳама охир парида мерафту ба чануб аввалин

шуда мерасид. Баҳорон ҳам баъди парандаҳои дигар ба роҳ баромада, ба ин ҷо пеш аз обшавии барфҳо меомад.

Зоғ аввалин шуда ба манзил мерасид ва ба наздак гафси дарахти қач нишаста, парандаҳои дигарро бо чунин суханони нешдор пешвоз мегирифт:

– Салом, ҳамчинсони болдори ман! Намедонам, ки шумо болзанон парида омадед ё пои пиёда. Хеле дер кардед: ҳамаи он нозу неъматеро, ки махлуқҳои дупо бароямон тайёр карда монда буданд, ман хӯрдм, ба шумо чизе намонд. Маро дар ин ҷо нағз пешвоз гирифтанд. Афтанро бинед, чӣ хел харобу лоғар, ман бошам аз зиёфат ва кайфо сафо фарбеҳ шудаам.

ЛУҒАТ:

Ривоят мекунад – ҳикоя (нақл) мекунад.

Дар бораи кӯч бастанӣ парандаҳо чӣ медонед?
Зоғ чӣ гуна паранда аст?
Зоғ писханд зада, парандаҳои дигарро чӣ меғӯяд?

Нависед:

Зоғ як замонҳо сап-сафед будааст.

Сухан дар бораи чӣ меравад?

Дар бораи зоғ чӣ гуфта шудааст?

Калимаи зоғ ба кадом савол ҷавоб мешавад? (чӣ)

Дар охири калимаи сафед кадом ҳарф омадааст?

Зераш хатча кашед.

Калимаи «замонҳо»-ро ба хичоҳо чудо кунед.

ДАРСИ 61

Ин суханон ба парандаҳо хеле саҳт мерасиданд. Онҳо бисёр меҳостанд фаҳманд, ки зоғ чӣ тавр метавонад аз ҳама дер pariда, аз ҳама пештар омада мерасад. Онҳо ҳатто ба зоғ ваъда карданд, ки агар сирри худро кушода диҳад, ҳар чизи дилхоҳашро ёфта медиҳанд. Лекин зоғ ба онҳо чизе нагуфт.

Онгоҳ парандаҳо дар як ҷо ҷамъ шуда, қарор доданд, ки зоғро дастгир кунанд. Дастгир карда гуфтанд:

– Ё ту ба мо мегӯӣ, ки ҷаро ба ин ҷо аз ҳама пештар pariда меоӣ, ё мо туро бо салоҳдиди худ ҷазо медиҳем ва маҷбур мекунем, ки гап занӣ.

– Сарамро аз тан ҷудо кунед ҳам, намегӯям, – ҷавоб дод зоғ.

Парандаҳо каме машварат карда, зоғро ба оташ партофтанд. Оташ ўро сўзонд, ҷару болаш сип-сиёҳ шуд.

Парандаҳо боз ҳамон саволи худро такрор карданд, аммо зоғ ҳатто дар даруни оташ ҳам ҷавоб додан нахост.

Ба ҳамин тарик, парандаҳо аз зоғ чизе фаҳмида натавонистанд. Зоғ бошад, то ҳанўз тағйир наёфтааст, вай

ҳоло ҳам тирамоҳ аз ҳама охир pariда мераваду баҳорон аз ҳама пеш pariда меояд ва дар назди парандаҳои дигар худситой мекунад. Фақат пару боли зог сип-сиёҳ шуду бас.

Зог парандагони дигарро чӣ тарз писханд мезад?
Парандаҳои дигар чиро фаҳмидан мехостанд?
Онҳо ба чӣ қарор омаданд?
Пару боли зог чӣ тавр сиёҳ шуд?

Нависед:

Парандаҳо машварат карданд. Онҳо зогро ба оташ партофтанд. Пару боли зог сиёҳ шуд.

Чанд чумла навиштем?
Чумлаи якум кадом аст?
Дуюм – чӣ?
Сеюм – чӣ?
Калимаи «машварат»-ро боз чӣ мегӯем? (маслиҳат).

ДАРСИ 62

КУНҶКОВӢ

Одамон оянд аз роҳ
Роҳ аз кучо меояд?
Равшани оянд аз моҳ,
Моҳ аз кучо меояд?
Ҳар саҳар ба мактаб,
Чаро меравад Барзу?
Чаро мактаб як саҳар,
Намеояд пеши ӯ?

Ба чӯи деҳаи мо
Об аз кучо меояд?
...Ба чашмони ман, охир.
Хоб аз кучо меояд?

Низом Қосим

Бачаяк дар чӣ фикру андеша аст?
Ў худ аз худ чӣ мепурсад?
Ба саволҳои бачаяк кӣ ҷавоб медиҳад?

ДАРСИ 63

1. Нависед:

Барзу ҳар саҳар мактаб меравад.

Кӣ мактаб меравад?
Барзу чӣ қор мекунад?
Барзу ба кадом савол ҷавоб мешавад?
Чаро аввали калимаи «Барзу» ба ҳарфи калон навишта шудааст?

2. Калимаҳои зеринро бо тартиб гузошта, ҷумла нависед:
мо, деҳа, чӯй, ба, омад, об. Калимаи «**деҳа**»-ро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.

3. Чистони зеринро хонед. Ҷавобаш дар шеъри «**Кунҷқовӣ**» пинҳон аст.

**Банди дарози дилрабо,
Меравад ба гирди дунё.**

Калимаи «**дунё**»-ро боз чӣ тавр мегуем? (олам, ҷаҳон).

ДАРСИ 64

ҚУРБОҚҚА ВА ЗОҒ

Боре тобистон қурбоққа ба соҳили кӯл баромада, дар офтоб гарм мешуд. Ногаҳон зоғ, ки ин вақт дар болои соҳил парвоз мекард, ўро бо минқораш бардошту ба соҳили дигари кӯл парвоз кард. Қурбоққа ба зоғ гуфт:

– Ман шунида будам, ки ту аз авлоди парандаҳои баобрӯву хушзот ҳастӣ. Онҳо ба ту овози баланду форам мерос гузоштаанд.

– Ҳа-а! – аз таъриф худдорӣ карда натавониста фарёд зад зоғ ва қурбоққаро аз минқораш ба кӯл афтонд.

Қурбоққа чӣ кор мекард?

Зоғ чӣ кор кард?

Қурбоққа чӣ пурсид?

Зоғ чӣ ҷавоб дод?

Оқибаташ чӣ шуд?

ДАРСИ 65

1. Саволу ҷавоб аз рӯи мазмуни расмҳо.

2. Ин расмҳо мувофиқи мазмуни кадом афсона кашида шудаанд?

Дар он шумо кадом лаҳзаҳои воқеаро мебинед?

3. Иншо аз рӯи расмҳо. Аввал даҳонӣ мегӯем, ки чӣ менависем.

Баъд....

Талабаи якум?

Талабаи дуюм?

Сеюм?

Офарин, ҳамаатон иншои хуб навиштед. Акнун ман иншои яке аз шуморо дар тахта менависам. Шумо рӯйнавис мекунад.

4. Нависед:

Зог қурбоққаро ба ҳаво бардошт. Қурбоққа зогро таъриф кард. Зог го гуфт, қурбоққа афтид.

Чанд чумла навиштем?

Чумлаи якум кадом аст?

Дуюм – чӣ? ...

Аввали чумлаҳоро бо кадом ҳарф навиштем?

Дар охири чумлаҳо кадом аломат гузоштем?

Дар калимаи «қурбоққа» кадом ҳарф чуфт омадааст?

ДАРСИ 66

САГИ ЧАШМГУРУСНА

Саге дар пеши дӯкони қассоб устухоне ёфту саросема ба даҳонаш гирифта, гурехт.

Якчанд саги дигар аз пасаш давиданд. Саг бо тамоми кувваташ худро ба тарафи дарё заду аз кӯпрук гузашта истода, назараш ба об афтод. Дид, ки саги дигар як устухони калонро ба даҳон гирифта, баробари ӯ медавад. Ин акси худи вай буд.

«Оҳо, устухони вай аз устухони ман калонтар-ку», аз дил гузаронд саг ва устухонашро партофта, худро ба об андохт. Устухон ҳам ҳамроҳи ӯ ба об рафт. Оби дарё тез буд, саги чашмгурусна бо сад азоб шино карда, фаҳмид, ки аз ин мондаву аз он ронда шудааст.

Саг чӣ ёфт?

Вай дар дарё чӣ дид?

Чаро саг худро ба дарё андохт?

ДАРСИ 67

Нависед:

Алопари мо
Турми дари мо.
Саги беҳтарин,
Дар гузари мо.

Убайд Раҷаб

Сухан дар бораи чӣ меравад?

Чаро аввали калимаи «Алопар» бо ҳарфи калон навишта шудааст?

ДАРСҶОИ 68–69

ГУРБАИ ҲАРИС

Нақл мекунанд, ки шахсе гурбае дошт. Ҳар рӯз ба қадри зарурӣ ба ӯ гӯшт медод. Аммо гурба хеле ҳарис ва гурусначашм буд ва ба ин миқдор қаноат намекард. Рӯзе аз назди кабутархонаи ҳамсоя гузашт. Кабутароне дид зебо, фарбеҳ ва дилрабо. Гурбаи ҳарис худро ба кабутархона зад ва хост, ки яке аз онҳоро нӯши ҷон кунад. Посбони кабутарҳо, ки хеле бачаи зирак буд, гурбаро дастгир карда кушт ва ба пӯсташ коҳ ҷой карда, ба болои кабутархона овехта монд.

Иттифоқо, гузари соҳибаш ба он ҷо афтод. Гурбаи худро дар он ҳол дида, гуфт: «Эй шӯхчашми ҳарис, агар ба он қадар гӯшт, ки ман ба ту медодам, қаноат мекардӣ, ба пӯстат коҳ ҷой намекарданд».

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

Чаро гурба ба қадри зарурии гӯшт қаноат намекард?
 Рӯзе гурба аз кучо гузашт?
 Вай чӣ кор кард?
 Посбон гурбаро чӣ кор кард?
 Соҳиби гурба чӣ гуфт?

ДАРСҲОИ 70–71

1. Нависед:

Гурба аз назди хонаи ҳамсоя гузашт. Кабӯтарҳое дид зебо ва дилрабо.

Гурба чӣ хел кабӯтарро дид?
Чанд чумла навиштем?

Супориш:

Калимаи «**кабӯтарҳо**»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.

Калимаи «**ҳамсоя**»-ро қайчӣ мекунем.

Агар «**зебо**» номи духтарак бошад, аввали онро бо кадом ҳарф менависем?

Дар охири чумлаҳо кадом аломатро гузоштем?

2. Хонед:

ЧИСТОН

Ба ҳар ҷо, ки шинад,
Дигар намечунбад он.
Пас аз он ҳар чӣ ояд
Албатта, гардад калон.

А. Зафарзода

ДАРСҲОИ 72–73

БАҲОРИЯ

Баҳор омад, садои булбул омад,
Насими фораму бӯи гул омад.

Либоси сабзро сахро ба бар кард,
 Кулоҳи сап-сафед олу ба сар кард.
 Пас аз боридани борони найсон,
 Чӣ зебоянд дашту кӯҳсорон!
 Баҳор омад, чаман гулпӯш омад,
 Дили мо, бачагон дар чӯш омад.

Мирзо Турсунзода

Шоир дар шеър кадом фаслро васф мекунад?
 Дар шеър дар бораи баҳор чӣ гуфта шудааст?
 «Либоси сабзро сахро ба бар кард.
 Кулоҳи сап-сафед олу ба сар кард» чӣ маъно дорад?
 Дар фасли баҳор бештар чӣ меборад?

ДАРСИ 74

1. Хонед:

БОРОН

Борони реза борад,
 Ба мо хурсандӣ орад.

Борони ҳамал резад,
Дар пуштаю тал резад...
Борон, ба деҳи Гулзор,
Бору бору бору бор.
То шавад ҳавои деҳ,
Чун дили мо бегубор!

Маҳбуба Неъматова

Дар шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
Дар бораи борон чӣ гуфта шудааст?

2. Нависед:

**Борон, ба деҳи Гулзор,
Бору бору бору бор!**

Чаро аввали калимаи «**гулзор**» бо ҳарфи калон навишта шудааст?

Супориш:

Калимаи «**борон**»-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

ДАРСИ 75

МОДАРИ МЕҲРУБОНИ МАН

Ҳар сахарӣ чу офтоб,
Аз ҳама пештар зи хоб,
Чашм кушода, сӯи ман
Мекунад инчунин хитоб:
«Рӯз шудааст, Азизаҷон,
Хез, зи мактабат намон!»
Бо дили шоди пурумед,
Мекунадам ба раҳ равон.
Модари меҳрубони ман!
Роҳати ҷисму ҷони ман!

Саҳарӣ аз ҳама пеш кӣ аз хоб меҳезад?
Модар ба фарзандаш Азизачон чӣ мегӯяд?
Фарзанд дар ивази ғамхориҳои модар чӣ гуна бояд бошад?

Супориш:

Шеърро аз ёд кунед.

ДАРСИ 76

1. Нависед:

**Модари меҳрубони ман!
Роҳати ҷисму ҷони ман!**

2. Хонед:

Кист он кас, ки шири сафеду лазиз,
Ба шумо аз ҷигар расонду чашонд.
Баҳри осоиши шумо аз хоб
Хест, гаҳвораи шумо чунбонд.
Шустушӯ карда дасту пой шумо,
Аз муҳаббат ба ҷои пок нишонд?

Садриддин Айни

Супориш:

Ҷои ҳарфҳоро иваз кунед, ҷавоби ҷистонро меёбед:
о, д, р, а, м.

3. Панди зеринро нависед ва ҳамеша дар хотир нигах
доред:

Модару падарро ғанимат дон.

Луқмони Ҳаким

ДАРСИ 77

ДАСТОНИ МОДАР

Бӯи гулу нон,
Бӯи коху дон,
Бӯи ширу чон,
Доранд ин дастон.

Шахшӯлу маҳин,
Чолоку матин,
Монанди замин,
Неъматифарин.

Диханд ёрӣ,
Дар пахтакорӣ,
Дар чорводорӣ,
Дар боғдорӣ.

Набошанд онҳо,
Агар дар дунё,
Будем мо гӯё,
Бе дасту бе по.

Бобо Ҳоҷӣ

Шеър дар васфи дастони кӣ суруда шудааст?
 Чӣ гуна аст дастони модар?
 Дастони модарро дар кадом корҳо дидан мумкин аст?
 Чаро шоир мегӯяд, ки агар дастони модар набошанд, мо бе дасту по мемондем?
 Чӣ кор кунем, ки мехнати модарон осон шавад?

ДАРСИ 78

1. Нависед:

Дастони модар кони ганчу зар мебошанд.

Сухан дар бораи чӣ меравад?
 Дар бораи дастони модар чӣ гуфта шудааст?
 Калимаи «дастон»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.

2. Хонед:

ДАСТҲО

Аҷаб кудрате дорад дасти одам. Дасти одам заминҳои беҳосилро ба майдонҳои серҳосил табдил медиҳад. Кӯҳхоро талқон мекунад. Пеши дарёҳоро мебандад. Дасти инсон шаҳрҳо месозад, корхонаҳо бунёд мекунад.

Дасти одам аз ӯҳдаи ҳамаи корҳо мебарояд. Фақат онро ба корҳои нек одат кунонидан лозим.

Дар хусуси дасти одам чӣ гуфта шудааст?
 Одам бояд дастҳояшро ба кадом корҳо одат кунонад?

3. Нависед:

Дасти инсон шаҳрҳо месозад.

Калимаҳои «шаҳрҳо»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.

ДАРСИ 79

ЁРӢ

Яке борон шуд,
Сели калон шуд.
Дар деҳи хомӯш,
Доду фиғон шуд:
«Бузғоларо бурд»,
«Гӯсоларо бурд».
Аз чор чониб
«Баргиру мон» шуд.

Рафтам ба ёрӣ,
Ман ихтиёрӣ.
Бузғоларо сел,
То бар миён шуд.
Кардам раҳо ман,
Онро зи мурдан.
Очам бигуфто:
«Кори калон шуд!»...

Борон дар кадом фасл бештар меборад?
Баъди омадани сел дар деҳа чӣ воқеа рӯй медиҳад?
Бачаяк чиро раҳо кард?
Модар чӣ гуфтааст?
Дар бораи бузу бузғола боз чӣ медонем?

ДАРСИ 80

1. Саволу ҷавобҳоро хонед.

Саволҳо:

1. Чӣ шуд?
2. Чӣ омад?
3. Дар деҳа чӣ шуд?

Ҷавоб:

Яке борон шуд.
Сели калон шуд,
Доду фиғон шуд,
Дар деҳи хомӯш.

2. Нависед:

**Яке борон шуд,
Сели калон шуд.**

Дар деҳи хомӯш
Доду фиғон шуд.

Калимаи «**фиғон**»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.

3. Чистонро хонед:

Аз ин дара овоз омад,
Аз он дара овоз омад.
Рӯбоҳи думдароз омад,
Бо сад фиғон дартоз омад.

ДАРСИ 81

МОДАР

Гӯянд маро чу зод модар,
Пистон ба даҳон гирифтаи омӯхт.
Шабҳо бари гаҳвораи ман,
Бедор нишасту хуфтаи омӯхт.
Як ҳарфу ду ҳарф бар забонам,
Алфоз ниҳоду гуфтаи омӯхт.
Дастам бигирифтӣ по ба по бурд,
То шеваи роҳ рафтаи омӯхт.
Пас, ҳастии ман зи ҳастии ӯст,
То ҳастаму ҳаст, дорамаш дӯст.

Эраҷ Мирзо

ЛУҒАТ:

Хуфтаи – хоб рафтаи.

Алфоз – лафз, забон.

Шева – тарик, тарз.

Дар шеър сухан дар бораи кӣ меравад?
Дар бораи модар чиҳо гуфта шудааст?
«То ҳастаму ҳаст, дорамаш дӯст» чӣ маъно дорад?

Супориш:

Шеърро аз ёд кунед.

ДАРСИ 82

1. Нависед:
Бедор нишасту хуфтан омӯхт.
2. Калимаи «**бедор**»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.
3. Хонед:

МОДАР

Азизу меҳрубонам кист? – Модар!
Фурӯғи дидагонам кист? – Модар!
Забони модарӣ омӯхт бар ман,
Ҳамеша дар забонам кист? – Модар!

Сафои рӯи одам офтоб аст,
Сафои хонадонам кист? – Модар!
Маро беҳтар зи чон донист, – Модар
Гиromитар зи чонам кист? – Модар!

Абдулло Қодирӣ

ЛУФАТ:

Сафо – софу бегубор, равшан.

Гиromитар – азизтар.

Шоир дар ин шеър киро васф кардааст?
Калимаи «модар» дар шеър чанд бор омадааст?

4. Нависед:

Модари ман – азизу меҳрубони ман.

ДАРСИ 83

РАФИҚИ БЕВАФО

Ду рафиқ буданд: яке Одил, дигаре Саид. Маслиҳат карда, ҳар ду ба сафар баромаданд. Дар роҳ ба онҳо сағи дайдуе ҳамроҳ шуд. Ҷӯраҳо ҳар чо, ки нишаста, ғизо

мехӯрданд, поре нон ва ё устухоне ба саг мепартофтанд. Рӯзе роҳзанҳо ба онҳо ҳучум карданд. Саид, ки буздилу тарсу буд, гурехт. Одил натарсид, балки худааш танҳо муқобили роҳзанҳо ҷангид. Саг тарафи Одилро гирифт. Ҷаҳида пой яке аз дуздонро газид. Пой дигареро ҳам хуншор кард. Роҳзанҳо гурехтанд.

Одил бо саг роҳашро давом дод. Саид аз кучое пайдо шуд. Изҳори пушаймонӣ карда, нон хост. Одил нонро ба саг дод ва гуфт: «Аз рафиқи бевафо саги бовафо бехтар».

Саиду Одил чӣ маслиҳат карданд?
Дар роҳ ба онҳо чӣ ҳамроҳ шуд?
Онҳо ба саг чӣ медоданд?
Рӯзи сеюм ба онҳо кӣҳо ҳучум карданд?
Саид чӣ кор кард? Барои чӣ?
Одил чӣ кор кард?
Саг ба кӣ ёрӣ расонд?
Саид омада чӣ гуфт?
Одил чӣ ҷавоб дод?

ДАРСИ 84

1. Мазмуни матнро нақл кунед.
2. Нависед:

**Одил муқобили роҳзанҳо ҷангид. Сағ тарафи ўро гирифт.
Роҳзанҳо гуҳреҳанд.**

Чанд ҷумла навиштем?

Ҷумлаи якум?, дуум?, сеум?

Дар ҷумлаи якум сухан дар бораи кӣ меравад?

Дар ҷумлаи дуум – ҷӣ?

Ба калимаҳои «Одил» ва «сағ» савол гузоред.

3. Чистонро хонед.

**Меравад, меравад, галбер барин ҷой гирифта, хоб меравад.
– Ҷавоби чистонро аз матни «Рафиқи бевафо» ёбед.**

ДАРСИ 85

ОЁ БАҲОРОН ОМАДАСТ?

Боди гулафшон омадаст,

Овози мурғон омадаст,

Ҷўпон ба илҳом омадаст,

Оё баҳорон омадаст?

Абри гузар ғирён шудааст,

Ҳар сӯ, бӯбин, борон шудааст,

Симу гуҳар арзон шудааст,

Оё баҳорон омадаст?

Дарё суханпардоз шуд,
Дашту даман гулбоз шуд,
Ҳангомае оғоз шуд,
Оё баҳорон омадаст?

Сармасти бӯи навбахор,
Шайдои ҳусни рӯзгор,
Пурсад дили ман беқарор:
Оё баҳорон омадаст?

Ҳадиса

Аломатҳои омадани баҳорро номбар кунед.
Бачаҳо аз хурсандӣ чӣ мепурсанд?
Шумо омадани баҳорро чӣ тавр пай мебаред?

ДАРСИ 86

1. Хонед:

РӯИ БАҲОР ЧӢ ГУНА АСТ?

– Бачае мехост манзараи баҳорро расм кашад, вале... Ҳар қадар фикр кард, натавонист. Аз модараш пурсид:

– Модарҷон, мебахшед, ранги зимистон сафед, тобистон сабз, тирамоҳ зард аст. Аммо рӯи баҳор чӣ гуна аст? Ман барои тасвири баҳор кадом рангро интихоб намоям? Модар гуфт:

– Баҳорро бо як ранг тасвир кардан мумкин нест. Вай рангашро ҳамеша тағйир медиҳад. Баҳор доим тоза аст.

Бача аз модар чӣ пурсид?
Модар чӣ ҷавоб дод?

2. Нависед:

Баҳор зеботарин фасли сол аст. Рассомон барои тасвири баҳор аз ҳамаи рангҳо истифода мебаранд.

Кадам рангҳоро медонед?

Дар калимаи «**рассомон**» кадом ҳарф чуфт омадааст? Ин калимаро ба ҳичоҳо чудо кунед.

ДАРСИ 87

КАБЎТАРАК, КАБЎТАРАК

Кабӯтарак, кабӯтарак,
Кабӯтараки хатбарак.
Аз дашту дарё гузар,
Хабар ба ақоям бар.
Ба ақои асқарам,
Ба ақои Акбарам.
Бигӯ, ба роҳ барояд,
Зуд ба хона ояд.
Рӯи роҳаш бароям,
Сӯяш бағал кушоям,
Рӯи каф ниҳам туро,
Дар бар ҷо диҳам туро.
Кабӯтарак, кабӯтарак,
Кабӯтараки хатбарак.

Убайд Раҷаб

Бачаяк аз кабӯтарак чӣ ҳошиш мекунад?
Ақои Ақбараш дар кучо хизмат мекунад?

ДАРСИ 88

1. Сӯҳбат.

Мо дар бораи кабӯтар чӣ медонем?

2. Нависед:

Кабӯтарак, кабӯтарак,

Кабӯтараки хатбарак.

Аз дашту дарё гузар,

Хабар ба ақоям бар.

Калимаеро ёбед, ки миқдори ҳарфҳои он ба миқдори доирачаҳои ин нақша мувофиқ бошад: ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○.

3. Калимаи «**гузар**»-ро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.

ДАРСИ 89

ЛАКЛАК-ТАБИБ

Як гурги гӯсфанддузде буд. Рӯзе саросема гӯшт хӯрду дар гулӯяш устухон дармонд. Устухон хеле калон буд. Роҳи нафаси гург баста шуд. Гург тарсид, назди табиб рафт.

– Дарди ту даво надорад, – гуфт табиб. Илочи гирифтани нест. Акнун ту зинда наместонӣ.

Гург ба воҳима афтод. Худро ба чор тараф зад. Лаклаке нолаи гургро шунида, пурсид:

– Эй гург, туро чӣ бало зад?

– Э, напурс! – ҷавоб дод гург бо садои хирросӣ. Дар гулӯям устухон дар монд. Табиб гирифта натавонист. Дили лаклак ба ҳоли гург сӯхт.

– Наздиктар биё, – гуфт вай, – падари ман табиб буд. Ман аз ӯ каме омӯхта будам, шояд ҳоло ба кор ояд.

– Ох, дӯсти азиз! – хурсандона хитоб кард гург. – Агар ту маро аз ин бало халос кунӣ, ман ба ту некӣ мекунам, инъом медиҳам. Лаклак гуфт:

– Даҳонатро кушо!

Гург даҳонашро кушод. Лаклак даҳони калони гургро дида, аввал тарсид. Вале нолаву зорӣ ва ваъдаи гург ба ёдаш расиду нӯли дарозашро ба гулӯи гург дароварда, устухонро кашида партофт. Гург тез аз ҷо хесту ба роҳаш рафтани гирифт. Лаклак ҳайрон шуда пурсид:

– Эй гург, некиат кани? Чӣ ваъда карда будӣ?

– Чӣ, ҳоло ту розӣ нестӣ? – дандонхояшро гичиррос занонда, гуфт гург. Саратро ба даҳони ман дароварда, сихату саломат берун кашидӣ. Ман ҳамон вақт метавонистам

хӯрам, аммо раҳм кардам, нахӯрддам. Магар ин некӣ нест!?
Гум шав аз назарам, эй почадарози калтадум.

Лаклак хомӯш монд, фақат аз дил гузаронд, ки ба
кӯрнамакон некӣ кардӣ, некӣ набинӣ.

Дар гулӯи гург чӣ дармонд?

Гург назди кӣ рафт?

Табиб ба гург чӣ гуфт?

Нолаи гургро чӣ шунид?

Лаклак чӣ гуфт?

Гург чӣ ваъда кард?

Лаклак устухонро чӣ тавр гирифт?

Гург чӣ кор кард?

Лаклак чӣ пурсид?

Гург чӣ ҷавоб дод?

Чаро афсона «Лаклак-табиб» номида шудааст?

Дар кадом ҷумлаи ин афсона аломатҳои фарқкунандан
лаклак мушоҳида мешавад.

ДАРСИ 90

1. Мазмуни расмҳоро нақл кунед.

2. Нависед:

Гург дахонашро кушод. Лаклак устухонро ~~кашида~~
~~партофт~~. Гург ~~начот~~ ёфт.

Дар ин ҷумлаҳо сухан дар бораи чӣҳо меравад?

Ҳарфи охири калимаи «начот» кадом аст?

«Начот»-ро боз чӣ мегӯем? (халос).

ДАРСИ 91

ДАВОИ ДАРДИ ГУЛӢ

Бачае ба назди ҳакими бузург – Абӯалӣ ибни Сино омада гуфт:

– Табиби мӯхтарам, чанд вақт аст, ки гулӯям дард мекунад, маро табобат кунед.

– Пеш аз хӯрок хӯрдан дастатро шӯй, – гуфт Абӯалӣ ибни Сино, гулӯи беморро дида.

– Охир ман ба шумо дастам дард мекунад, нагуфтам-ку, – норозигӣ баён кард бача.

– Медонам, ки гулӯят дард мекунад.

– Ин тавр бошад, даст ба гулӯ чӣ алоқа дорад? – пурсид бача.

– Алоқааш ин аст, ки ту хӯрокро бо дасти ношуста мехӯрӣ. Хӯроқхӯрӣ ҳам одоб дорад.

Бача ба назди кӣ омад?

Абӯалӣ Сино чӣ маслиҳат дод?

Шумо пеш аз хӯрок хӯрдан дастатонро мешӯед?

ДАРСИ 92

1. Хонед ва кӯшиш намоед, ки одоби таом хӯрданро риоя намоед.

ОДОБИ ТАОМ ХӢРДАН

Аввал, бисмиллоҳ гӯй:

– дуум, пеш аз таом дастонатро шӯй;

– сеюм, таом ба дасти рост хӯр;

- чорум, аз пеши худ хӯр;
- панҷум, ба лукмаи касе нигоҳ нақун;
- шашум, аз гӯшаи табақ ё коса хӯр;
- ҳафтум, ангуштонатро тоза лес;
- ҳаштум, таомро пок хӯр;
- нӯҳум, агар лукма афтад, бардор ва агар олуда шуда бошад, пок карда хӯр.

Хусайн Воизи Кошифӣ

Одоби таомхӯрӣ кадомҳоянд?

2. Нависед:

**Абӯалӣ ибни Сино донишманди бузурги халқи тоҷик аст.
Вай дар ҷаҳон машҳур мебошад.**

3. Хонед:

Аз гаҳвора то гӯр дониш бичӯй.

Ҳазрати Муҳаммад (с)

ДАРСИ 93

ДЕҲАИ МАН

Деҳаи ман дилкушост,
Деҳаи ман хушҳавост,
Дар байни кӯҳсор аст,
Арӯсаки баҳор аст.
Тоҷаш аз ситораҳост,
Нигинаш моҳи фазост,
Баҳораш лолазор аст.
Чун дасти ҳинадор аст...

Ғаффоралӣ Сафар

Шеър дар васфи чӣ гуфта шудааст?
Шоир кадом сифатҳои деҳаро васф мекунад?

Ин деҳаро ба деҳаи (шаҳри, ноҳияи, маҳаллаи) худатон муқоиса кунед.

Гӯед, ки дар деҳаи шумо кадом устоҳои хунарманд зиндагӣ мекунад?

ДАРСИ 94

1. Хонед:

ОҶАНГАР

Бобои ман оҳангар,
Додои ман оҳангар,
Ман дил бастаам бисёр
Ба ин касбу ин хунар.
Оҳанро тафсон кунам,
Болои сандон кунам.

Нӯъмон Розик

Ин шеър дар васфи кӣ навишта шудааст?
Чаро бачаяк аз хунари бобо ва падараш ин қадар фахр мекунад?

2. Нависед:

**Деҳаи (шаҳри, ноҳияи, маҳаллаи) ман як порайи Ватан аст.
Дар он хунарҳои гуногун таракқи мекунад.**

Чанд ҷумла навиштем?

ДАРСИ 95

РҶБОҲ ВА ХИРС

Дар замонҳои хеле қадим рӯбоҳ ва хирс дӯстони чонӣ буданд. Боре онҳо бо ҳам вохӯрда, сӯҳбат оростанд:

– Ту аз кадом даранда бештар метарсӣ? – пурсид хирс аз рӯбоҳ.

– Аз дарандаи дупо, – ҷавоб дод рӯбоҳ.

– Ҳу, – тамасхур намуд хирс. – Аз махлуке метарсидаӣ. Ҳар кадом махлуки дупо барои ман аз пашшае беш нест... Ман бештар аз ҳамон парандае метарсам, ки тобистон дар ботлоқзор зиндагӣ мекунад. Ҳаргоҳ барои чидани марминҷон равам, аз таги поям фиррӣ мепарад.

– Аз мурғи лойхӯрак тарсидан ҳатто хандаовар, – гуфт рӯбоҳ ва каме фикр карда таклиф намуд: – Биё, ин тавр мекунем... Ту махлуқони дупоро шикор карда, ҳу ана он сойчаро пур мекунӣ, ман бошам, парандаҳои ту

метарсидагиро шикор карда, ҳо ана он сойчаро пур мекунам. Хирс розӣ шуд ва онҳо ба шикор баромаданд. Рӯбоҳи чолок номаълумакак поида, ба мурғҳои лойхӯрак наздик шуд ва онҳоро дошта, ба зудӣ сойчаро пур кард. Сонӣ, барои хабаргирии ҷӯрааш шитофт. Вале ба назди одамон рафта дид, ки онҳо хирсро пӯст канда, косахонаи сарашро ба болои кунда гузоштаанд.

– Бечора – таассуф хӯрд рӯбоҳ, – ту дар қувваи бозу не, балки дар таъриф зӯр будай...

Хирс аз рӯбоҳ чӣ пурсид?

Рӯбоҳ чӣ ҷавоб дод?

Хирс чӣ гуфт?

Онҳо чӣ аҳд карданд.

Рӯбоҳ қорашро тамои карда, ба кучо шитофт?

Вай чиро дид ва чӣ гуфт?

ДАРСИ 96

1. Сӯҳбат:

Ба хотир биёред, ки мо дар бораи рӯбоҳ ва хирс чиҳо медонем.

2. Нависед:

Рӯбоҳ ва хирс дӯст буданд. Онҳо ба шикор баромаданд. Хирс ба дом афтод.

Чанд ҷумла навиштем?

Ҷумлаи сеюм кадом аст?

Дар он суҳан дар бораи чӣ меравад?

Дар бораи хирс чӣ гуфта шудааст?

Дар охири калимаи «афтод» кадом ҳарф омадааст?

ДАРСИ 97

ФАРОШТУРУК

Фароштуруки зебо,
Марҳамат ба мулки мо!
Дар шаҳру деҳу кӯҳсор,
Ту ро будем интизор
Дар ҷои офтобрӯ,
Хонача сохтем ба ӯ.
Зимистон бас хунук буд,
Ҷомаи ту тунук буд,
Намуда будӣ сафар,
Ба ҷойҳои гармтар.

Бобо Ҳоҷӣ

Фароштурукро боз чӣ мегӯем? (парасту, дастак)
Пештар дар бораи фароштурук чӣ хонда будем?
Фароштурук замистон ба кучо кӯч баста буд?
Бо омадани баҳор фароштурук чӣ кор мекунад?

ДАРСИ 98

1. Нависед:

Дар ҷои офтобрӯ,
Хонача сохтем ба ӯ.

Калимаи «**офтобрӯ**»-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

2. Имло:

Аз роҳи дур омад.

Пеш аз навиштан ба хотир меорем:

- аввали чумларо бо ҳарфи калон менависем;
- дар охири чумла аломати нукта мегузорем;
- ҳар як калимаро ҷудо менависем.

ДАРСИ 99

ҶАШНИ НАВРӢЗ

Муаллим садон форами мусикиро хомӯш карду ба талабаҳо рӯ овард:

– Бачаҳо, оё медонед, ки Наврӯз чӣ маъно дорад ва онро дар кишвари мо кай ҷашн мегиранд? Ҷашни Наврӯз аз ҷашнҳои бостонии мардуми мо аст. Мардуми мо ҳар сол дар аввали **ҳамал**, ки ин моҳи март мешавад, рӯзи **Наврӯзро** ҷашн мегиранд. Вақте ки **Наврӯз** наздик мешавад, барфҳо ҳама об мешаванд, сабза медамад, гулҳои баҳорӣ, аз қабилҳои гули зардак, сиёҳгӯш, бойчечак мешукуфанд, дарахтон ҷодари сабз ба сар мекунанд.

Ҳама чиз зебо, сабзу хуррам менамояд. Бачаҳо ба рӯи сабзаҳои нармак ба ҳар тараф метозанд, медаванд, бозӣ мекунанд. Бачаҳо хеле зирак ва хушғоранд. Онҳо аз болои теппаҳо, лаби ҷӯйҳо, доманаи кӯхпораҳо, адирҳои гулҳои гуногуни баҳорӣ ҷида меоранд ва ба падару модар тақдим карда, мегӯянд:

**Наврӯзатон фирӯз бод,
Ҳар рӯзатон Наврӯз бод!**

Дар ин рӯз ҳақиқатан ҳам табиат ранги дигар мегирад,
рӯз нав мешавад. Наврӯз ё рӯзи нав оғози зиндагии нав аст.

ЛУҒАТ:

Бостонӣ – қадимӣ, кӯхнатарин.

Наврӯз – рӯзи нав.

ДАРСИ 100

Муаллим ба бачаҳо чӣ гуфт?
Наврӯзро дар Ватани мо кай чашн мегиранд?
Қадам гулҳои баҳориро медонед?
Бачаҳо ба падару модари худ чӣ мегӯянд?

Нависед ва аз ёд кунед.

**Наврӯзатон фирӯз бод,
Ҳар рӯзатон Наврӯз бод!**

1. Акнун, бачаҳо, ҳоло сурудҳои Наврӯзӣ мехонем.

БАҲОР ОМАД

Баҳор омад, баҳор омад,	Бипӯш тоқии гулдӯзӣ,
Гули савсан қатор омад.	Баҳори лолазор омад,
Ба деҳқон вақти қор омад,	Гули сияхгӯш ҳафтранг аст,
Баҳори лолазор омад.	Хӯроки қабки дилтанг аст.
Баҳор омад ба некрӯзӣ,	Аз ӯ дилҳо хурсанд аст,
Бичин гулҳои наврӯзӣ,	Баҳори лолазор омад.

Дар ин шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
Дар бораи баҳор, деҳкон, гули сияхгӯш чӣ гуфта шудааст?

2. Нависед ва баъд хонед:

**Баҳор омад ба некрӯзӣ,
Бичин гулҳои наврӯзӣ,
Бипӯш токии гулдӯзӣ,
Баҳори лолазор омад.**

3. Калимаҳои «**Наврӯз**» ва «**сияхгӯш**»-ро ба ҳичоҳо чудо мекунем:

Нав-рӯз; сиях-гӯш.

4. Хонед:

Фасли Наврӯзу навбаҳор омад,
Мавсими сайри лолазор омад.
Кӯдакони асири мактабро,
Шоҳиди айш дар канор омад.

ДАРСИ 101

ТУРНА

Турна қатор меояд,
Аргамчинвор меояд.
Вақти баҳор меояд,
Мавсими қор меояд,
Дар мавсими баҳорон,
Дар домани кӯҳсорон,
Бисёр боло мепарад,
Ғазалсаро мепарад.
Турна қатор аргамчин,
Болохонадор аргамчин.

Паридани турнаро дидаед?
Турна чӣ тарз парвоз мекунад?
Турна кай парвоз мекунад?

Супориш:

Шеърро аз ёд кунед.

ДАРСИ 102

1. Нависед:

Эй мурғи даштӣ,
Аз кӯҳ гузаштӣ,
Бобома дидӣ?
Халташа додӣ?

2. Калимаи «**даштӣ**»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.

ДАРСИ 103

БАҲОРОН

Баҳорон шуд, баҳорон,
Рӯид чукриву торон.
Сӯи ёла давидем,
Рӯи ёла расидем.
Чукриву торон чидем,
Файзи баҳорон чидем.
Ба хонаҳо овардем,
Ҳамчу савғо овардем.
Баҳорони тозарӯ,
Сабзу хурраму дилчӯ.
Чун боғи деҳқон будаст,
Ганчаш фаровон будаст.

Ғаффоралӣ Сафар

Дар ин шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
Дар бораи баҳор чӣ гуфта шудааст?
Бачаҳо аз ёлаҳо чӣҳо чиданд?

ДАРСИ 104

1. Хонед:

ШОДИЧОНИ МАН

Шодичони ман,
Меҳрубони ман,
Дардат набинад
Ҳаргиз ҷони ман.
Лола расида,
Сабза дамида,
Чун гул хандида
Шодичони ман.
Боди баҳорон
Ҷон шуд дар ҷаҳон,
Ҷони ман бошад,
Шодичони ман.

Садриддин Айни

Модар аз чӣ хурсандӣ мекунад?

Супориш:

Шеърро аз ёд кунед.

2. Нависед:

Лола расида,
Сабза дамида,

Чун гул хандида
Шодичони ман.

ДАРСИ 105

НОН

Зеби дастархони мо,
 Хурмати меҳмони мо.
 Обрую эътибор,
 Қуввату дармони мо.

Резаҳоятро чида,
 Ман мемолам ба дида,
 Дил ҷӯш занад беқарор,
 Нони гармро чашида.

Ҳаловати ҷон аст нон,
 Қуввати дармон аст нон,
 Зеби дастархон аст нон,
 Меҳнати деҳқон аст нон.

Нуъмон Розик

Дар ин шеър сухан дар бораи чӣ мерavad?
 Дар бораи нон чӣ гуфта шудааст?

ДАРСИ 106

1. Нависед:

Резаҳоятро чида,
Ман мемолам ба дида.

2. Хонед:

БОЗ ДАР БОРАИ ОДОБИ ТАОМ ХҶРДАН

Якум: дар вақти таом хӯрдан така накун ва ё дароз нақаш;

дуом: нонро ҳеҷ гоҳ бо як даст нашикан;

сеюм: кӯшиш кун, то рӯи дастархон нонреза нашавад;

чорум: баъди таом, албатта, дастҳоятро шӯй;

панҷум: ҳеҷ гоҳ нон ва ё нонрезаро пешӣ по назан, ки вубол аст;

шашум: агар нонрезае бинӣ, ки рӯи роҳ афтадааст, хатман бардор, пуф кун, ба дидаҳо бимол ва ба гӯшае ё ҷое бимон, то ки парандаҳо ёфта хӯранд.

3. Нависед:

Нон ҳам нон аст, нонреза ҳам нон.

4. Калимаи «**нон**»-ро аз ҳар ду тараф ҳам хонед, боз... аст.

ДАРСИ 107

ХАРГҶШЧАИ ҲАВОБАЛАНД

Рӯзе харгӯшчаи ҳавобаланд сайркунон ба миёнҷон бешазор рафта монд. Дар чашмаи сероби он харгӯшчаҳои хокистарранг оббозӣ мекарданд ва дар рӯи сабзазору

майсазори гирди чашма рақсу бозӣ мекарданд. Хамин ки онҳо аз омадани харгӯшчаи ҳавобаланд огоҳ шуданд, аз оббозӣ монда, ба вай таъзимқунон салом доданд. Аммо харгӯшчаи ҳавобаланд ба салومي онҳо эътиборе надод, рӯяшро ба тарафи дигар гардониду гузашта рафт. Харгӯшчаи хокистарранг аз рафтори харгӯшчаи ҳавобаланд ба таачҷуб омада, гуфт:

– Ҳой, харгӯшчаи ҳавобаланд, оқибати корат ба хайр нест!

Харгӯшчаи ҳавобаланд гӯё суханони онҳоро нашунида бошад, роҳашро давом дод. Вай ба дарунтари бешазор

рафта, хирсеро дид, ки сару рӯи ӯро занбӯрони асал газида истодаанд.

Хирс аз дидани харгӯшчаи сафед хурсанд шуда, аз ӯ илтимос кард:

– Биё, азизам, ана ин латтаи тарро гиру занбӯрони асалро аз ман дур кун, ман ба ивази ин некиат ба ту асал медиҳам.

– Ту асалро аз кучо мегирӣ? – пурсид харгӯшчаи сафед.

– Аз сӯрохи ана ин дарахт, биё, маро халос кун, баъд хар ду кайф карда, асал мехӯрем, – такроран илтимос намуд хирс. Харгӯшчаи сафеди ҷавобаланд зехн монда, ба сӯрохи танани дарахт нигоҳ кард, ки дар ҳақиқат асали бисёре ҳаст. Баъд вай ба хирс гуфт:

– Э, хирси беақл, ту худат бо занбӯрҳо ҷанг кардан гир. Ман вақти бозгаштан дар хӯрдани асал ба ту ёрӣ мерасонам.

Харгӯшак дар миёнҷои бешазор ба чиҳо вохӯрд?

Чаро ба харгӯшҳои дигар салом надод?

Дар роҳ боз бо чӣ вохӯрд?

Хирс аз ӯ чӣ илтимос кард?

Харгӯшак чӣ ҷавоб дод?

ДАРСИ 108

1. Мазмуни расмро нақл кунед.

Дар расм чиҳоро мебинед?

Занбӯрҳо чӣ кор мекунанд?

Хирс ба танг омада, аз харгӯшак чӣ хошиш кард?

2. Нависед:

Як харгӯшаки ҳавобаланд буд. Вай бо харгӯшҳои хокистарранг вохӯрд. Харгӯшак ба онҳо салом надод.

3. Хонед:

Салом қарзи ҳудо аст. Ҳар саҳар, баъди шӯстани дасту рӯ ба ҳона, ки даромадед, ба падару модар ва дигарон салом диҳед.

ДАРСҲОИ 109–110

Вай ин гапҳоро гуфту ба пасаш нигоҳ накарда рафтани гирифт. Харгӯшчаи сафед дар роҳ ба рӯбоҳе вохӯрд, ки дар зери дарахти чормағз ба дом афтадааст. Харгӯшчаи сафед, гӯё рӯбоҳро надида бошад, аз назди ӯ гузашта рафтани шуд. Аммо рӯбоҳ вайро аз роҳ дошт:

– Ассалому алайкум, харгӯшчон. Расо дар вақташ омадӣ, – гӯён аз қисматаш шикоят кардани буд, ки харгӯшчаи сафед худро ба нодони зада:

– Ҳа, рӯбоҳ, саломатиат нағз аст? – гуфта роҳашро давом дод. Рӯбоҳ ҳамон аз паси ӯ «хой, харгӯшчони азиз, маро аз дом раҳо кун» гуфта, зорӣ мекард. Харгӯшчаи сафед бошад, мағрурона ба рӯбоҳ рӯ оварда:

– Э, рӯбоҳи кӯтоҳандеш, ман барои ту шуда пӯстани сафеди худро ифлос кунам? Не, чӣ хеле ки ба дом афтада бошӣ, ҳамон тавр ҳалос шудан гир! – гуфту тез-тез қадам монда рафт.

Ниҳоят, харгӯшчаи ҳавобаланд ба як майдони сермайсаву алафзор расиду аз хурсандӣ ба болои он гел зад, шикамашро сер кард ва дар офтобрӯя роҳат карда

нишаст. Дар ҳамин вақт аз байни дарахтзор гурги гуруснае баромад. Дид, ки дар рӯи марғзор харгӯшчаи фарбеҳи аз хама чиз беҳабар сурудхонон роҳат мекунад.

Вай охиста-оҳиста ба харгӯшча наздик шуд. Харгӯшчаи ҳавобаланд ҳамин ки аз омадани гург оғох шуд, ба ӯ дӯғ зад:

– Аз назарам гум шаву ба роҳати ман ҳалал нарасон!
Гург бошад, бо як пой худ ӯро пахш карда, гуфт:

– Ана, акнун ба дастам афтодӣ! Кани, бинам, ту чӣ қувва дорӣ ва сабаби ҳавобаландиат чист? Салом надода, маро дашном медиҳӣ?

Ҳеч як зорию таваллои харгӯшчаи сафед ба ӯ ёрӣ надод. Гург вайро дар як фурсат пора-пора карда хӯрд.

Вақте ки харгӯшчаҳои хокистарранг, хирс, рӯбоҳ ва дигар ҳайвонҳо ин воқеаро шуниданд, ҳатто афсӯс ҳам нахӯрданд ва гуфтанд: – оқибати ҳавобаландӣ ҳамин аст!

Дар роҳ харгӯшак ба чӣ вохӯрд?
Рӯбоҳ аз ӯ чӣ хошиш кард?
Харгӯшак чӣ ҷавоб дод?
Ҷи тавр харгӯшак ба чанги гург афтод?
Оқибати худписандӣ чист?

Супориш:

Гуфтугӯи байни гургу харгӯшакро ба хотир биёред.

Нависед:

Гурги бераҳм харгӯшакро пора-пора кард. Оқибати ҷавобаландӣ ҳамин аст.

ДАРСИ 111

ОФТОБПАРАСТ

- Офтобпараст, офтобпараст!
- Лаббай!
- Шарқ кучост?
- Он сӯ, ки ман пагоҳӣ менигарам.
- Ғарб кучост?
- Он сӯ, ки ман бегоҳӣ менигарам.
- Ҷануб кучост?
- Он сӯ, ки ман нисфирӯзӣ тоб мехӯрам,
- Шимол кучост?
- Инашро худат муаяйн кун.

Азизи Азиз

Бачаяк аз офтобпараст чӣ мепурсад?
Офтобпараст чӣ ҷавоб медиҳад?
Канӣ, шимолро муаяйн намоед.

ДАРСИ 112

1. Нависед:

Дилдодаи офтобам,
Рӯям ба ӯ метоабам.

Калимаи «**рӯям**»-ро ба хичоҳо чудо кунед.

2. Калимаҳои зеринро бо тартиб гузошта, ҷумла созед ва баъд нависед.

Лола, кӯху, дар, дашт, мешукуфад.

ДАРСИ 113

РҶБОҲ, ШАҒОЛ ВА ШЕР

Рӯбоҳ ва шағол бо ҳам ҷӯра шуданд. Рӯзе аҳд карданд, ки ҳамроҳ ба шикор мераванд. Ногоҳ аз рӯ ба рӯяшон шоҳи хайвонҳо – шер баромад. Шер хеле гурусна ва хашмгин менамуд. Рӯбоҳ ба шағол гуфт:

– Эй ёри азиз, ту як синф аз ман болотар мехонӣ. Пеш даро ва илоҷе бикун, то аз ин даранда халос шавем.

Шағол аз тарс дир-дир ларзид. Худро дар акиби рӯбоҳ гирифт ва гуфт:

– Не, ҷӯраҷон, ман аз шер метарсам. Худат пеш даро ва ягон илоҷ кун.

Рӯбоҳ пеш даромад ва ба шер таъзим карда, гуфт:

– Эй шоҳи шоҳон ва эй зӯри зӯрон, ману шағол се мурғи бирён дорем. Вале наметавонем, ки байни худ тақсим кунем. Шумо, ки адолатхоҳ ҳастед, хоҳиш мекунам ҳамон мурғхоро байни мо баробар тақсим кунед.

Аз шунидани мурғҳои бирён оби даҳони шер рафт ва худ ба худ гуфт: «Ҳоло ман ин аҳмақхоро боб мекунам, ҳам мурғхоро мехӯрам ва ҳам худашонро».

Рӯбоҳ ва шағол чӣ аҳд карданд?

Ногоҳ аз пеш чӣ баромад?

Рӯбоҳ ба шағол чӣ гуфт?

Шағол чӣ ҷавоб дод?

Рӯбоҳ ба шер чӣ гуфт?

Шер чӣ фикр кард?

Нависед:

Ногоҳ шер пайдо шуд. Вай хеле хашмгин менамуд.

Чӣ пайдо шуд?

Шер чӣ хел менамуд?

Калимаи «**хашмгин**»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед ва гӯед, ки ҳичои якум бо кадом ҳарф тамом шудааст.

ДАРСИ 114

– Кучостанд он мурғҳо? – пурсид шер. – Биёред, то адолатона байнатон тақсим кунам. Рӯбоҳ гуфт:

– Аз ақиби мо биёед.

Онҳо назди ғоре расиданд, ки даҳонаш хеле танг буд. – Дар даруни ҳамин ғор – ҷавоб дод рӯбоҳ. Хоҳиш мекунам

худатон даромада гиред, ки ман ба шағол бовар надорам.
Шер ҳар қадар кӯшиш кард, даромада натавонист.
Шағолро амр кард:

- Ту майдаякӣ, даро ва мурғхоро берун ор. Шағол ба ғор даромад, дигар барнагашт. Шер ба рӯбоҳ фармон дод.
- Худат даро, ҳам мурғҳо ва ҳам шағолро берун биёр.
- Хуб шудааст, шоҳам.

Рӯбоҳ даруни ғор даромаду дигар барнагашт. Шер аз ғор расид ва интизорӣ ба ҷон расида, пурсид:

- Ҳа, рӯбоҳ, чӣ шуд? Чаро мурғхоро намебарорӣ, ки байнатон тақсим кунам? Рӯбоҳ, ки аз хатар халос шуда, паҳлуи шағол қарор гирифта буд, ҷавоб дод:
- Мо худамон мурғхоро тақсим кардем.

Шер чӣ пурсид?

Рӯбоҳ чӣ ҷавоб дод?

Баъди он ки шер ба ғор даромада натавонист, ӯ ба шағол чӣ амр кард?

Шер ба рӯбоҳ чӣ фармон дод?

Рӯбоҳ чӣ қарор кард ва аз даруни ғор ба шер чӣ ҷавоб дод?

Нависед:

Шер, рӯбоҳ ва шағол назди горе расиданд. Даҳони ғор хеле танг буд.

Супориш:

Саволу ҷавоби шеру рӯбоҳро бори дигар хонед.

Калимаи «**танг**» бо кадом ҳарф тамои мешавад?

ДАРСҶОИ 115–116

1. Мо дар бораи мушу гурба чӣ медонем?

2. Нависед:

**Ногоҳ аз кунҷи хона
Мушаке ҷолокони,
Ба сӯи ҷевон давид...**

Калимаи «**давид**» бо кадом ҳамсадо тамои шудааст?

Калимаи «**ҷолокони**»-ро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.

3. Расмҳоро номбар кунед ва савол гузоред.

ДАРСИ 117

РҶБОҲ ВА ШАҒОЛ

Овардаанд, ки як рӯбоҳи гурусна буд. Ногоҳ як пора пӯсте ёфт. Хурсанд шуда, он пӯстпораро ба даст оварду роҳи гораширо пеш гирифт. Дар миёни роҳ дид, ки назди деҳае мурғони фарбеҳ мегарданд.

Ба хаёли гӯшти мурғ рӯбоҳ пӯстпораро ба як тараф партофт. Дар ҳамин вақт шағоле пайдо шуду пурсид:

– Эй бародар, чаро андешамандӣ, чӣ воқеа рӯй дод? Рӯбоҳ гуфт:

– Эй азиз, он мурғхоро мебинӣ, ки чӣ гуна дилрабоянд. Меҳоҳам яке аз онҳоро ба чанг орам ва аз баҳри ин пӯстпора гузарам.

Шағол гуфт:

– Ҳайҳот, ман ҳам муддати зиёдест, ки дар андешаи шикори ҳамин мурғҳоям. Вале корест мушкил. Хубтараш ҳамин пӯстпораро ғанимат шумор.

Рӯбоҳи гурусна чӣ ёфт?
 Чаро вай пӯстпораро партофт?
 Шағол ба рӯбоҳ чӣ гуфт?
 Рӯбоҳ чӣ ҷавоб дод?
 Шағол ба рӯбоҳ чӣ маслиҳат дод?

1. Дар расм чихоро мебинед?

2. Нависед:

Рӯбоҳ як пора пӯст ёфт. Вале дилаш ба гӯшти мурғ кашол буд.

ДАРСИ 118

Аввал маслиҳати шағолро бо рӯбоҳ ба хотир меорем ва баъд давоми афсонаро мехонем...

Рӯбоҳ гуфт:

– Не, маро ҳиммати олии намегузорад, ки ба пораи пӯсти коқ қаноат кунам. Шағол гуфт:

– Эй хомтамаъ, аз баҳри ин фикрат гузар.

Рӯбоҳ гуфт:

– Тамошо кун, ки ҳоло чӣ тавр мурғеро ба чанг меорам.

Инро бигуфту сӯи мурғон по гузошт. Шағол дид, ки насихаташ ба рӯбоҳ таъсир накард, рафт. Зоғи сиёҳе парида омаду пӯстпораро бардошта бурд.

Аз ин ҷониб рӯбоҳ ханӯз наздики мурғон нарасида буд, ки чӯбдасте ба пояш афтид. Рӯбоҳ лангон-лангон гурехт ва аз алами наёфтани мурғ ва аз даст рафтани пӯстпора сар ба замин мезад, то мағзаш парешон шуд.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

Рӯбоҳ ба маслиҳати дуҷоми шағол чӣ ҷавоб дод?

Вай кучо рафт?

Ногаҳон чӣ воқеа рӯй дод?

Пӯстпораро чӣ бурд?

Рӯбоҳ аз алам худро чӣ кор кард?

Нависед:

Чӯбдасте сахт ба пой рӯбоҳ афтид. Рӯбоҳ лангон-лангон гурехт.

ДАРСҲОИ 119–120

БОРОН

Абр омаду абр омад,
Гурранда чун бабр омад.
Дар соати нӯҳ омад,
Аз ҷониби кӯҳ омад.
Дар болои шаҳр омад,
Якбора ба қаҳр омад.
Дид ин ки ғубору чанг
Доранд ба гулҳо чанг.

Бинию лаби насрин,
Бисёр шуда чиркин.
Ҳар барги дарахти боғ,
Гашта чу пари калзоғ.
Пироҳани сабзи тоқ,
Ҳамранг шуда бо хок,
Дар ду тарафи кӯча.
Як ҳафта бишуд, ки рӯ,

Ношуста гули хушбӯ.
 Абр омаду абр омад,
 Гурранда чу бабр омад.
 Дар болои шаҳр омад,
 Якбора ба қаҳр омад.
 Гуфто: «Ба губору чанг,
 Ман мекунам акнун чанг!»

ЛУҒАТ:*Насрин* – гул.*Пироҳан* – курта.*Ҳамранг* – монанд.

Чӣ омад?

Абр мисли чӣ, кай, аз чониби чӣ омад?

Барои чӣ абр ба қаҳр омад?

Губору чанг болои чиҳо ништаанд?

Абр чӣ гуфт? (Хонед).

1. Нависед:

Абр омаду абр омад,**Гурранда чу бабр омад.**Дар калимаи «**гурранда**» кадом ҳарф ҷуфт омадааст?

2. Хонед:

Дар болои шаҳр омад,
 Якбора ба қаҳр омад.
 Боронаки сим-симак,
 Боронаки зим-зимак.
 Як рӯзи тамом омад,
 То омади шом омад.
 Ҳар чангу губор аз он,
 Бар хок бишуд яксон.

Дар боғу хиёбонҳо.
 Дар кӯчаву майдонҳо,
 Ҳар сабзаву шохи гул,
 Шустанд руху кокул.
 Хуршедаки хандонрӯ,
 Акнун ту биё ин сӯ,
 Аз рӯзи дигар навбат,
 Боз аз ту, бикун ғайрат!

Аминҷон Шукӯҳӣ

Абр чӣ гуфт?
Борон чӣ кор кард?
Гулҳо, дарахтон ба чӣ омаданд?
Баъди борон навбати чист?

3. Нависед:

**Боронаки сим-симақ,
Боронаки зим-зимақ,
Як рӯзи тамом омад.**

Супориш:

Калимаи «**боронак**»-ро қайчӣ кунед: **борон-ак.**

ДАРСҲОИ 121 – 122

ХАЗИНАИ МУШ

...Ману падарам чормағзчинӣ рафтем. Аз теппае гузаштем. Он чо як дарахти калони чормағз буд. Парандаҳо моро дида, ба ҳар тараф паҳн шуданд. Дар як навдаи калони дарахти азим ҷонваре ҷунбучӯл дошт. Гумон кардам, ки фоҳтак аст, зеро дар боғи мо фоҳтакҳо бисёр буданд. Онҳоро дида, тағ-тағи дарахт хайёхӯй мебардоштем. Вале онҳо аз мо ҳеҷ намеҳаросиданд. Баногоҳ чашми падарам ҳам ба он «паранда» афтид. Падарам халтаеро, ки ҳамроҳ оварда буд, ба замин гузошта, ба ҳаракатҳои он зехн монд.

Хайрон шудам, лекин пас аз фурсате таачҷубам бархам хӯрд. Дурустгар бинам, муше мӯйлабчаҳои худро бозӣ доронда, ба тарафи мо нигоҳ мекунад.

Дар бораи зиракию ҳилагарии мушҳо аз падарам бисёр наклҳои аҷоиб шунида будам. Вале ҳоло фақат ба ҳаракатҳои муш диққат меодаму халос. Вай болою поён давида, зуд-зуд ба ковокии танаи дарахт мебаромад. Падарам аз тамошои ҳаракатҳои муш хушҳол мешуд. Вай баногоҳ кори ачибе кард: гӯшашро ба танаи дарахт ҷафс карда, баъд пичиррос зад.

Бачаяк бо падараш ба кучо рафтааст?
Дар болои теппа чиро диданд?
Болои навдаи чормағз чӣ буд?

Нависед:

Ману падарам чормағзчинӣ рафтем.

Аз теппае гузаштем.

Дар калимаи «теппа» кадом ҳарф ҷуфт омадааст?

ДАРСИ 123

– Ана, ҳазинаи муша ёфтем.

– Чӣ хел ҳазина, муш ҳам ҳазина дорад? – пурсидам. – Ту ҳамин ҷо ист. Ман зуд бармегардам, – гуфт падарам ва маро дар теппаи рӯ ба рӯи деҳа танҳо гузошту худаш ба хона рафт. Вай баъд аз як соат табаре дар даст баргашт. Мо боз ба таги чормағз омадем. Ӯ атрофи чормағзро як аз назар гузаронду баъд табарро бардошта, ба болои пӯсти кирмхӯрдаи кундаи чормағз сахт зад. Баробари расидани суми табар танаи дарахт сӯрох шуду чормағзҳои ҷамъкардаи муш намоён гардиданд.

Хазинаи мушро ман бо чашми худ дидам. Мушҳо бо воситаи сӯрохии навдаҳои болои дарахт чормағзҳоро канда мепартофтаанд ва онҳо рост ба поён, ба ҷои холигии байни дарахт омада гун мешудаанд. Баъд, охириҳои тирамоҳ – яъне баъд аз тамом шудани ҳосил «хазина»-и худро боз ба ҷои дигар мекашондаанд.

А. Воҳидов

Падар чӣ гуфт?
Падар барои чӣ ба деҳа рафт?
Чӣ тавр хазинаи муш пайдо шуд?
Мушҳо чормағзро чӣ тавр ҷамъ мекардаанд?

1. Нависед:

Мо ба тағи чормағз омадем. Падарам дарахтро аз назар гузаронд.

2. Калимаи «чормағз»-ро қайчӣ мекунем: **чор** (мағз).

ДАРСИ 124

АБРАК, АБРАК, АБРИ СИЁҲ

Абрак, абрак, абри сиёҳ,
Сард ба мо нақун нигоҳ.

Зову ҷарро кучо кардӣ?
Бому дарро кучо кардӣ?

Деҳи моро чӣ кор кардӣ?
Гирифтори сармо кардӣ.

Хира нашав, абрак, абрак,
Зуд бирав, абрак, абрак.

Чодар накаш бар осмон,
Абрак, абрак, абри сарсон.
Мон, шӯъла резад офтоб,
Сабзаи тар хезад аз хоб.

Гулгун кӯху ҳомун шавад,
Рӯи замин гулгун шавад.

Убайд Раҷаб

ЛУҒАТ:

Сард – хунук,

Ҳомун – дашту биёбон.

Бачаҳо аз абрак чӣ хоҳиш мекунанд?
Чаро бачаҳо офтобро интизоранд?

ДАРСИ 125

1. Нависед:

**Мон, шӯъла резад офтоб,
Сабзаи тар хезад аз хоб.**

2. Хонед:

Ҳаво соф буд. Бачаҳо ба саёҳат рафтанд. Ногоҳ осмонро абрҳои сиёҳ фаро гирифтанд. Борони саҳт борид. Бачаҳо дар хаймаи чӯпон ҷой гирифтанд.

Ҳаво чӣ хел буд?
Кихо ба саёҳат рафтанд?
Осмонро чӣ фаро гирифт?
Чӣ борид?
Бачаҳо дар кучо чой гирифтанд?

3. Нависед:

Соф – тира, сиёҳ – сафед, саҳт – мулоим.

РҶБОҲ ВА ПАЛАНГ

Як рӯбоҳ буд. Вай рӯзе дар ҷустуҷуи хӯрок ба бешазор рафт. Ногоҳ аз пешаш паланг баромад. Рӯбоҳ аз тарс дирдларзида, роҳи гурезро пеш гирифт.

Аз пеши роҳаш ҷариҳои чуқуре пайдо шуд. Рӯбоҳ илоҷи аз ин ҷарӣ гузаштанро наёфта, ба болои як санги калон баромаду ба ғиря сар кард. Паланг ҳайрон шуда, пурсид:

– Эй рӯбоҳ, барои чӣ ғиря мекуни?

– Оҳ, ман шуморо дидаму падаратон ба хотирам омаданд, раҳматӣ падаратон чунон ҷобуку ҷолок буданд, ки аз ҷариҳои бисёр васеъ ҳам натарсида, ҳақида мегузаштанд. Сад афсӯс, ки дигар дидани корнамоиҳои ин хел далерон ба ман муяссар намешавад. Ғиряи ман ана барои ҳамин аст. Паланг ин гапро шунида, бо ғурур сар бардошту ҳаҳид. Аммо вай ба он канори ҷарӣ нарасида, ба қаъри он афтод.

Рӯбоҳ ба тағи ҷарӣ нигоҳ карда, писҳанд зад:

– Бале, ман медонистам, ки байни шумою падаратон фарқи калон аст.

Ногаҳон аз пеши рӯбоҳ чӣ баромад?
Рӯбоҳ чӣ хиларо пеш гирифт?
Паланг чӣ пурсид?
Рӯбоҳ чӣ ҷавоб дод?
Паланг чӣ кор кард?
Чаро рӯбоҳ ба паланг писханд зад?

ДАРСИ 126

1. Ба хотир биёред, ки чӣ тавр аз пеши рӯбоҳ паланге баромад.

2. Нависед:

**Ноғох як паланг баромад. Рӯбоҳ аз тарс дир-дир ларзид.
Вай роҳи гурезро пеш гирифт.**

Дар охири калимаи «паланг» кадом ҳарф омадааст?
Калимаи «ноғох»-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

3. Муқоиса: **пеш-пас, акиб...**

ДАРСИ 127

ШҶРА

Аз решаи тоқ
ШҶра баромад,
Печида шохаш,
Боло баромад.

Бар сабзиши тоқ,
Зарар биовард.
Бар нашъунамо,
Хатар биовард.

Чун бахра бурда
Аз шираи тоқ,
Реша давонда
Бар хок, бар хок,

Дехқоне биканд,
Варо аз замин.
Чазои муфтхӯр,
Бигуфто ҳамин.

Наимҷон Назирӣ

ЛУҒАТ:

Шӯра – як навъ алафи зараровар.

Варо – онро, уро.

Аз решаи тоқ чӣ баромад?
Шӯра ба сабзиши тоқ чӣ халал мерасонад?
Бобои деҳқон чӣ кор кард?
Ӯ чӣ гуфт?

ДАРСИ 128

Имлои таъкидӣ (биноӣ). Бачаҳо, ин сатрҳоро бори дигар аз тахта меҳонем:

Дехқоне биканд,
Варо аз замин.
Чазои муфтхӯр,
Бигуфто ҳамин.

Ба ҳар як калима зеҳн монед. Бинед, ки онҳо чӣ тавр навишта шудаанд.

Калимаи «биканд» бо кадом ҳарф тамои мешавад?

Калимаи «**муфтхӯр**»-ро нигоҳ кунед, чӣ хел навишта шудааст?

Акнун ман болои сатрҳоро мепӯшам, баъд имло (дикта) мекунам, шумо менависед. Пеш аз навиштан чихоро ба хотир меорем? (Аввали сатрҳои шеърро бо ҳарфи калон менависем).

ДАРСИ 129

ЧАРО БИНИИ НАХҶД КАЧ АСТ?

Буд-набуд, як нахӯд буд. Вай дар халтаи лӯбиё, ки боре тасодуфан афтода буд, хушу хуррам рӯз мегузаронд. Чунки биничаи рости тез дошт ва аз он лӯбиёҳо саҳт метарсиданд.

Боре соҳиби хона аз халта як табақ лӯбиё гирифт, ки хӯрок пазад. Инро нахӯд пай бурда, аз табақ париди рафт. Гелон-гелон рафт, ки мӯрчаро дид.

– Ҳой, мӯрча, – гуфт вай, – ман зӯрам ё ту? Мурча, ки бо азоб дона мекашид, ҷавоб надод. Аз ин қаҳри нахӯд омад. Вай биничаи тезашро ба миёни мӯрча халонд. Фигони мӯрча баланд, шуд.

– Маълум мешавад, ки ман зӯр будаам! – хитоб кард нахӯд ва боз пеш рафт. Гелон-гелон рафт ва як харгӯшро дид.

– Ҳой, харгӯш, – гуфт вай, – ман зӯрам ё ту?

Харгӯш, ки гурусна буд ва саросема сабзӣ мехӯрд, ҷавоб надод. Нахӯд пиндошт, ки ӯ нописандӣ мекунад ва дарқаҳр шуда, каме ақиб рафт, пас башаст омада, биничаи тезашро ба фуки нарми харгӯш халонда гирифт. Харгӯш як қад парид, ба назараш тавре намуд, ки ба фукаш тир расид ва сабзиро партофта, гурехт.

– Маълум мешавад, ки ман зӯр будаам! – хитоб кард нахӯд ва боз пеш рафт.

Нахӯд дар кучо рӯз мегузаронд?

Нахӯд дар роҳ ба чӣ вохӯрд?

Вай ба мӯрча чӣ гуфт?

Нахӯд аз харгӯш чӣ пурсиду чӣ кор кард?

Нависед:

Нахӯд аз табақ парида рафт.

Вай сари роҳ мӯрчаро дид.

ДАРСҲОИ 130–131

Гелон-гелон рафт, ки як шутурро дид.

– Ҳой, шутур, – гуфт вай, – ман зӯрам ё ту? Шутур, ки ташна буд ва барои об мерафт, ҷавоб надод.

Аз ин қаҳри нахӯд омаду биничаи тезашро ба пой ӯ халонда гирифт. Шутур рамида, гурехт.

– Маълум мешавад, ки ман зӯр будаам! – хитоб кард нахӯд ва боз пеш рафт. Гелон-гелон рафт, ки як харсангро дид.

– Ҳой, харсанг, – гуфт вай, – ман зӯрам ё ту?

Харсанг, ки аз нури офтоб саҳт тафсида буду азоб мекашид, ҷавоб надод.

– Аҳа, ҷавоб додан намеҳоҳӣ! – норозиёна дод зад нахӯд.

– Ҳоло ман чунон овозатро барорам, ки як умр фаромӯш накунӣ. Ман аз мӯрча зӯрам, аз харгӯш зӯрам, ҳатто аз шутур зӯрам. Ту бошӣ, маро писанд намекунӣ?

Нахӯд инро гуфта пеш ҷаҳид ва бод барин башаст омада, биничаи тезашро ба танай харсанг зад, чунон саҳт зад, ки ҳатто аз чашмони худаш оташ парид. Аммо харсанг аз ҷо начунбид. Баръакс, биничаи тези нахӯд камон барин қачи беzeb шуд ва аз он вақт ин ҷониб рост намешавад.

Азизи Азиз

Нахӯд шутурро дида, чӣ пурсид?

Чаро шутур гурехт?

Дар охир нахӯд ба чӣ вохӯрд?

Чаро бинии нахӯд қач шуд?

Нависед:

Нахӯд биничаи тезашро ба харсанг зад. Бинии нахӯд кач шуд.

ДАРСИ 132

1. Нависед:

Хокро гири, зар шавад.

Зарро гири, хок шавад.

Ин гуфтаҳо чӣ фарқ доранд?

2. Хонед ва баъд рӯнавис кунед.

Худо корҳои шарифу некро дӯст медорад. Корҳои пасту беарзишро дӯст намедорад.

Ҳазрати Муҳаммад (с)

ДАРСИ 133

ҚОЛИНБОФ

Модарам шоду хандон,
Бо риштаҳои рахшон.
Бофад қолини пургул,
Дар рӯи қолин булбул.
Тасвири боғу бӯстон –
Диёрам, Тоҷикистон!

Барояш кори осон,
Касбаш баробари чон.
Бо риштаи тофтааш,
Қолинҳои бофтааш,
Хонаи мардум обод,
Пиру барно аз ӯ шод.

Асад Гулов

Модар чӣ кор мекунад?

Вай дар рӯи қолин чӣхоро тасвир мекунад?

Чаро мардум аз кори модарам шоданд?

ДАРСИ 134

1. Нависед:

Модарам қолинҳои пургул мебофад.

– Калимаи «**мебофад**» бо кадом ҳарф тамои мешавад?
Калимаро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.

2. Хонед:

...Чандест Барно,
Бисёр серкор.
Дар вақти холи,
Бо шавқи бисёр.

Гулдӯзи қораш,
Расме кашадаст.
Дар рӯи алвон,
Барнои гулдаст.

Ақобир Шарифӣ

Дар ин шеър суҳан дар бораи ҷи меравад?
Дар бораи Барно ҷи гуфта шудааст?

3. Нависед:

**Расме кашадаст,
Дар рӯи алвон,
Барнои гулдаст.**

ДАРСҲОИ 135–136

ҲЕЗУМКАШ ВА ХИРС

Як марди ҳезумкаш буд. Як рӯз вай як дарахти хушки арҷаро афтонда, майда мекард, ки аз кучое як хирси қалони бадҳайбат пайдо шуд. Ҳезумкаш хирсро дида, аз дил гузаронд: «Аз дасти ин даранда ҳалосӣ нест, аҷалам расида будааст».

Аммо хирс ба ҳезумкаш кордор нашуда, пурсид:

– Эй одам, ту ҳар рӯз азоб кашида ҳезум мечинӣ, ба пуштат бор карда мебарӣ. Бигӯ, ки ту ҳезумро чӣ кор мекунӣ?

Ҳезумкаш тарсону ларзон ҷавоб дод:

– Бозор мебараму мефурушам, ба пулаш чизу чора меҳараму рӯз мегузаронам.

– Ин тавр бошад, – гуфт хирс, – «Ман ба ту некӣ мекунам. Ту азоб накаш. Ман бекор, ҳар рӯз як дарза (банд) ҳезум тайёр карда, дар поёни кӯҳ мемонам. Омада, гирифта рафта гир».

Рӯзе ба ҳезумкаш чӣ вохӯрд?
 Ҳезумкаш аз дил чӣ гузаронд?
 Аммо хирс ба ӯ чӣ гуфт?
 Хирс чӣ ваъда кард?

1. Нависед:

Ту азоб накаш. Ман ба ту некӣ мекунам. Ман дар беша бекор.

2. Хонед:

некӣ – бадӣ.
 азоб – роҳат.
 бекор – пуркор.

ДАРСИ 137

Рӯзи дигар хезумкаш омад, ки хирс дар ҳақиқат дар чои гуфтагиаш як банди калон хезум тайёр карда мондааст. Вай хурсанд шуда, хезумро пуштора карда рафт.

Чанд рӯз ҳамин хел давом кард. Як рӯз хезумкаш фикр кард, ки «ин хирс ба ман бисёр некӣ карда истодааст, некии ӯро гардондани ман зарур». Вай ба занаш гуфт:

– То омадани ман ягон хӯроки нағз тайёр карда мон, як чӯраамро гирифта меорам.

Занаш хуб гуфт. Ҳезумкаш ба беша рафта, хирсро ёфта, ба меҳмонӣ таклиф кард. Хирс розӣ нашуд, вале мардак бисёр илтимос карда, ӯро розӣ кунонид.

Ҳар ду гапзанон ба хонаи хезумкаш омаданд. Зани хезумкаш пешвоз баромада дид, ки шавҳараш ҳамроҳи як хирси бадҳайбат меояд.

– Ох, рӯям сиёҳ! – гуфт зан ба шавҳараш. – Чӯраи ту магар ҳамин хирси баднамуд аст? Хирс суханони занро шунида, ранчиду ба хезумкаш гуфт:

– Бо ҳамин табарат ба сари ман якто зан!

– Занам намедонад, ки ту ба мо чӣ нағзӣ кардаӣ. Хафа нашав, – гуфт хезумкаш.

Аммо хирс ба гапаш истода гуфт:

– Ба сарам бо табар зан! Агар назанӣ, ҳардуютонро кушта, хонаатонро вайрон карда, меравам!

Мард ҳайрон шуда, фикр кард: «Агар назанам, ин хирси якрав гуфтагиашро мекунад, мачбурам, ки фармонашро иҷро кунам».

– Хайр, чӣ илоҷ, – гуён вай табарашро бардошта, бо тамоми кувваташ ба фарқи сари хирс зад. Хирс ғарқи хун шуда, баромада рафт.

Баъди чанд рӯз ҳезумчин як дарахтро афтонда истода буд, ки хирс ногаҳон пайдо шуд.

– Ҳа, ошно, – гуфт хирс, – мебинӣ, ки аз захми табарат дар сари ман ҳеҷ осоре намондааст. Вале захми суханони занат ҳеҷ аз дилам намеравад. Имрӯз садои табари туро шунидаму он захм аз нав зинда шуд.

Гапи хирс ҳақ буд. Мардак чизе нагуфт. Банду табарашро гирифта, бо сари хам аз беша баромада рафт.

Ҳезумкаш аз чӣ хурсанд шуд?

Вай чӣ фикр кард?

Ба занаш чӣ гуфт?

Зани ҳезумкаш чӣ гуфт?

Хирс ба ҳезумкаш чӣ гуфт?

Чаро захми сухан ҳеҷ аз дил намеравад?

Нависед:

Гапи хирс ҳақ буд. Мардак хичолат кашид. ӯ аз беша баромада рафт.

Чаро ҳезумкаш хичолат кашид?

Калимаи «**хичолат**»-ро ба хичоҳо ҷудо кунед.

САГБАЧАЮ ГУРБАЧА

Ҳамсои мо
Гурбачае дошт,
Зеботар аз он
Сагбачае дошт.
Рӯзҳои аввал
Байни ду ҳайвон
Чанҷол мерафт
Аз барои нон.
Ҳамсои мо
Одами хандон,

Мегашт ғамгин,
Аз кори онон.
Аммо сонитар,
Дар байни онҳо,
Дӯстӣ пайдо шуд,
Ҳайрон мондем мо.
Бозӣ мекарданд,
Яқдигар қатӣ.
Хӯрок меҳӯрданд,
Ҳамдигар қатӣ.

Чаро сагбачаю гурбача рӯзҳои аввал чанг мекарданд?
Кӣ ғамгин мегашт?
Баъдтар байни сагбачаю гурбача чӣ пайдо шуд?
Онҳо бо ҳам чӣ кор мекарданд?

Нависед:

Ҳамсоия мо
Гурбачае дошт,
Зеботар аз он
Сағбачае дошт.

Калимаи «зеботар»-ро қайчӣ мекунем. (зебо-тар)

ДАРСИ 140

Рӯзе сағбача
Гурбачаро зад,
Гурбача гирён,
Берун баромад.
Баромада рафт,
Гашта наомад.
Сағбача танҳо,
Ба хона омад.

Бо ҳасрату ғам,
Бардошт гирия:
– Эй вой, эй вой,
Кучо шуд гурба?
Қӯраи ман рафт,
Чӣ кор кунам ман?
Бе ёру бе кас,
Кучо равам ман?

Сағбача гурбачаро чӣ кор кард?
Гурбача чӣ кор кард?
Сағбача чиро бардошт?
Ӯ аз чӣ фигон мекард?

1. Нависед:

Баромада рафт,
Гашта наомад.
Сағбача танҳо
Ба хона омад.

2. Калимаи «сағбача»-ро ба ҳичоҳо чудо кунед.

ДАРСИ 141

Медавид ҳар сӯ,
Чустучӯ мекард.
Мерехт ашкаш,
Аз гуссаю дард.
Ду рӯзу ду шаб
Сағбачаи зард,
Намехӯрд авкот
Хоб ҳам намекард.

Ногаҳ гурбача,
Баргашта омад.
Сағбача мекард,
Ба вай хушомад.
Сағбача аз нав
Хуррам шуду шод.
Гурбаро дигар,
Озор намедод.

Мирсаид Миршакар

Сағбача аз чӣ гусса мехӯрд?
Ӯ чанд рӯз хӯрок нахӯрд?
Ногоҳ гурбача чӣ кор кард?
Чаро сағбача ин қадар шодӣ мекард?

Нависед:

**Сағбача аз нав
Хуррам шуду шод.
Гурбаро дигар,
Озор намедод.**

– Дар калимаи «**хуррам**» кадом ҳарф ҷуфт омадааст?

ДАРСҲОИ 142–143

КАЛИМАҲО

Бачаҳо, мо афсонаҳо, ҳикояҳо, шеърҳо хондем, аз ёд кардем. Ҷумлаҳо ва калимаҳои бисёре навиштем. Оё шумо медонед, ки калимаҳо чанд хел мешаванд?

Калимаҳо ҳар хел мешаванд: калон, хурд, хурсанд, хафа. Ана, калимаи Раъноро гирем. Вай он қадар калон нест. Раъно 8-сола аст. Раъно калон мешавад. Номи ӯ ҳам калон шудан мегирад. Он вақт Раъноро Раънохон, Раъноапа Раънохола мегӯянд.

Як қисм калимаҳои ҳастанд, ки онҳо меҳрубонӣ ва латофат доранд: ташаккур, марҳамат, салом, ассалом, хуш омадед, боз биёед, ба чашм, мебахшед.

Баъзе калимаҳо қиддӣ ва муҳиманд: инсон, одам, зиндагӣ, замин, об, ҳаво, сулҳ, иттиҳод.

Калимаҳои ба мо азиз: модар, падар, Ватан, Тоҷикистон, кишвар, миллат, озодӣ, халқ, забон, забони модарӣ, каломи модар, сухан... мебошанд. Ана бинед, бузургон дар васфи забон, сухан, забони модарӣ чиҳо гуфтаанд.

1. Равонии забон сармоя аст.

Ҳазрати Муҳаммад (с)

2. Забон дар даҳон, эй хирадманд, чист?

Калиди дари ганчи соҳибхунар.

Саъдӣ

3. Забони ман – қаҳони ман.

Халқ

Нависед:

Аввал бубин ҷои худ, баъд бимон пои худ.

Супориш:

Зарбулмасалро шарҳ диҳед.

ДАРСҲОИ 144–145

ДУ ЛОЛА

(Ҳикоя)

Лолаино ба хонаи нав кӯчида омаданд. Рӯзи дигар модараш Меҳрихола ба Лола гуфт:

– Ҷони очаш, берун баромада, бозӣ кун. Ман фарши хонаро шуста, тоза мекунам. Лола «хуб шудааст», гӯён берун баромаду духтарчаи ҳамсояро дид.

– Номат чӣ? – пурсид Лола.

– Номи ту чӣ? – пурсид духтарча.

– Номи ман Лола.

– Номи ман ҳам Лола.

«Ин номи ман-ку, – хаёл кард Лола, – номи маро чаро вай гирифтааст?».

– Номи маро чаро гирифтӣ? – пурсид Лола.

– Не, ин номи ман, – гуфт духтарча, – номи маро ту гирифтаӣ-ку!

Лола тозон ба хона даромада, ба модараш гуфт:

– Ана вай духтарча номи маро гирифтӣ, мегӯяд! Меҳрихола, ки гуфтугӯи духтарчаҳоро мешунид, хандида гуфт:

– Гӯй, ки Лола номи худам, онро очаам ёфтааст. Лола давида, боз берун баромад ва ба духтарча гуфт:

– Ман номи туро нагирифтаам. Лола номи худам. Онро очаам ёфтагӣ.

– Ҳм, – гуфт духтарча, – охир Лола номи ту не, номи ман, дадом ёфтагӣ. Меҳрихола ба назди духтарчаҳо баромаду:

– Духтарчаи нағз, номи ту ҳам Лола аст? – гуён пурсид аз духтарчаи ҳамсоя.

– Ҳа, ҷавоб дод вай.

– Лола дуто будааст-дия, – гуфт Меҳрихола ба ӯ.

– Яктааш ту – ва ба Лола ишора карда, яктои дигараш вай. Ҳардуягон дугона будаед. Духтарчаҳо табассум карданд. Баъд аз дасти ҳамдигар дошта, дар рӯи ҳавлӣ машғули бозӣ шуданд.

Ғ. Ҷуразода

Модар ба Лола чӣ гуфт?

Лола берун баромада, киро дид?

Вай аз духтарак чиро пурсид?

Духтараки ҳамсоя чӣ ҷавоб дод?

Лола ба назди кӣ рафт?

Меҳрихола ба духтарҳо чӣ гуфт?

ДАРСҲОИ 146–147

1. Нависед:

Духтарчаҳо табассум карданд.

– Сухан дар бораи кӣҳо меравад?

Дар калимаи «**табассум**» кадом ҳарф чуфт омадааст?

2. Хонед:

Аз дур агар бинедаш,
Чун байрақча мерахшад.
Шинед агар дар пешаш,
Хурсандиҳо мебахшад.
Медонед номи онро?
Номаш гули лола аст.
Чун байрақча бачаҳо,
Мегиранд ўро дар даст.

Мирсаид Миршакар

3. Нависед:

Лола - лола

Анор - анор

Товус - товус

ДАРСҲОИ 148–149

БАҲОРИ КҶҲИСТОН

Омад фасли баҳорон,
Пурлола шуд кӯҳсорон.
Мо бо шодӣ давидем,
Як доман лола чидем.
Кӣ ҳаст аз лола беҳтар?
Аз лола беҳтар – модар!
Ин лолаҳоро хандон,
Гиред аз ман, модарҷон!

Мо имсол ҳам чӯшидем,
Дар ҳар дарсе кӯшидем.
Мақтаб аз мо розӣ шуд,
Вақти гашту бозӣ шуд.

Кӯхсорон пури чӣ шуд?
Мо чӣ кор кардем?
Аз лола беҳтар кист?

ДАРСИ 150

Нависед:

Мақтаб аз мо розӣ шуд,
Вақти гашту бозӣ шуд.
Аз офтобу аз оташ,
Гарм аст меҳри модар.

ДАРСҲОИ 151–153

ПИЁЛАИ ГУЛИ НОР

Як духтараки хушёр буд, номаки ӯ Гулнор буд. Ду рухсор гулобӣ, чашми шахлош нилобӣ, абрӯвонаш думи мор, кокулчаҳояш қатор. Вай як мурғ дошт. Мурғи зарди пӯпидор, чор чӯчайи бекарор: яке Зардак, дигар Сафедак, сеюм Алояк, чорум Тиллояк.

Гулнор як бибӣ дошт. Бибиҷони меҳрубон. Аз сахар то шом нон мепухт, ҳалво мепухт, шӯрбо мепухт. Хонаро ҳам ӯ мерӯфт, сипас биншаста дар айвонча, боляки кӯрпача кашидаи зебо медӯхт. Гулнораки меҳрубон тозон пеши Бибиҷон як чойнаки чой оварда мемонд.

Бибиҷони Гулнор як пиёла дошт, пиёлаи гули нор, аз модараш ёдгор. Ӯ ҳамеша бо ҳамон чой менӯшид.

Рӯзе Бибӣ касал шуд, ранги рӯяш бадал шуд. Дар чогах ором бихуфт, нону ҳалво напухт. Гулнораки меҳрубон аз ин ҳолат ғамгин шуд, чашми шахлош ҳазин шуд.

– Бибиҷон, чой биёрам, – пурсид Гулнор. Бибиҷонаш «не» бигуфт, «мон, оромам деҳ» бигуфт. Кӯрпачаро ҳамвор кард, рӯш ба девор кард.

ЛУҒАТ:

Нор – анор.

Духтарак чӣ ном дошт?

Гулнор чӣ дошт?

Чӯчаҳо чӣ ном доштанд?

Бибиҷони Гулнор аз сахар то шом чӣ кор мекард?

Пиёла аз кӣ ёдгор монда буд?

Гули нор чӣ маъно дорад?

Рӯзе Бибӣ чӣ шуд?

Нависед ва баъд хонед:

Гулнор як мурғ дошт. Мурғ чор чӯчаи бекарор дошт. Яке Зардак, дигаре Сафедак, сеюм Алояк, чорум Тиллояк.

Чанд чумла навиштем?

Чумлаи дуюм кадом аст?

Чаро аввали номи чӯчаҳо бо ҳарфи калон навишта шудааст?

ДАРСҲОИ 154–155

Гулнор хонаро рӯфт, косахоро ҳам шуст. Ҳамин вақт аз кучое чор чӯча бо ғавғое пеши Гулнор омаданд. Сафедак «ку-ку» мегуфт. Зардак «дон-ку?» мегуфт. Алояку Тиллояк – ҳар ду бади балояк, даву давакони карданд, Гулнорро гирён карданд.

Яке буд, ки Алояк болои миз баромад. Чаҳиду болаш афшонд. Гулнорро як қад парронд. Аз дастаки Гулнорчон пиёлари биафтонд. Пиёлаи гули нор, пиёлачаи ёдгор, рӯи замин майда шуд, дили Гулнор ганда шуд. Акнун чӣ кор мекунад?

Сафедак, ки калон буд, донои хоҳарон буд, Тиллои ноқобилро, Алои гапногирро: «Фароед бар замин», – гуфт, бо нӯлакаш пучида: «Танбеҳатон ҳамин», – гуфт.

– Ин ҷо ҷои бозӣ не, – гуфт Гулнор, – ҷои давутозӣ не. Зудтар берун бароед, дигар ин ҷо наоед. Бибиҷонам касаланд, беҳолу бемадоранд.

Пораҳои пиёлари гундошт, бар токи хона гузошт. Зардаку Сафедак. Алояку Тиллояк аз корашон пушаймон, бигуфтанд зорикунон:

– Моро бубахш, Гулнорчон. Дигар ҳаргиз ба хона, ҳам дахлезу ошхона, бе иқозати Бибӣ, моён намедароем.

Болҳояшонро афшонданд, ҳар чорашон узр хостанд ва аз ошхона дур шуданд. Пас аз андак Бибиҷон, хоҳиш кард аз Гулнорчон, ки дар пиёлаи ёдгор, пиёлаи гули нор як пиёла чой диҳад.

Гулнор ҳайрон бимонд, ки ба Бибӣ чӣ гӯяд – то ғамгинаш нанамояд.

ЛУҒАТ:

Бол – қанот.

Бибӣ рӯяшро ба тарафи чӣ гардонд?
Гулнор ба кадом корҳо машғул шуд?
Чӯчаҳо омада чӣ мегуфтанд?
Гулнор пиёлаи гули норро чӣ кор кард?
Сафедак чӣ фармон дод?
Гулнор пораҳои пиёларо чӣ кор кард?
Пас аз андаке Бибиҷон аз Гулнор чӣ хоҳиш кард?
Чаро Гулнор ҳайрон бимонд?

Нависед ва баъд хонед:

Алояк болои миз баромад. Чаҳиду болаш афшонд. Гулнорро як қад парронд. Аз дастаки Гулнорчон пиёларо афтонд. Пиёлаи гули нор майда шуд.

Чанд чумла навиштем?
Чумлаи сеюм кадом аст?
Калимаи «пиёла»-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

ДАРСҲОИ 156–157

– Пиёлаи гули нор? – хайрон бипурсид Гулнор. – Аз модаратон ёдгор? ...Имрӯз, ки чой нахӯрдед, бо шумо қаҳрӣ шудааст, қаҳриву чангӣ шудааст.

Бибиҷони меҳрубон, бибӯсид руҳи Гулнор, кокулакони қатор, рӯяки сурхи анор. Баъд гуфт:

– Гулнорҷони ширинам, духтари моҳчабинам, касе дурӯғ бигӯяд, ростқавлиро начӯяд, дар як рӯзу дар як шаб, кашол шавад ўро лаб.

Гулнорҷон беқарор шуд, чашмонаш шӯълабор шуд. Хаёлаш шуд парешон, аз дурӯғаш пушаймон, бипурсид аз Бибиҷон:

– Бибиҷони меҳрубон, бинед, лабам кашол аст, гӯшам чу гӯши харгӯш дарозу холчадор аст? Биниам чу бинии баҳмут пачақ асту баднамуд? Пиёлаи гулчадор, пиёлаи гули норро ман шикастам. Илтимос, чанг нақун. Табассум карда, Биби гуфт:

– Ту духтараки хубӣ. Гапи роста, ки гуфтӣ, гӯшат чу гӯши харгӯш ҳаргиз дароз нашавад. Лаби маҳини базеб асло кашол нашавад.

Гулнор аз ҷояш бичаст, паҳлуи Биби биншаст. Оғӯш қард Биби ро шод, пас ба вай ваъда бидод:

– Вақте ки қалон шудам, устои қордон шудам, худам барои шумо, месозам пиёлачаҳо, пиёлачаҳои бисёр, ҳар қадоме гули нор.

Бибиҷон аз Гулнор чӣ хоҳиш қард?

Гулнор чӣ ҷавоб дод?

Чаро Гулнор беқарор шуд?

Ў аз Бибичонаш чӣ хоҳиш кард?
Бибӣ табассум карда, чӣ ҷавоб дод?
Гулнор бибиро оғӯш карда, чӣ ваъда дод?

1. Нависед ва баъд хонед:

Пиёлаи гули норро ман шикастам. Илтимос, ҷанг накунад. Барои як пиёла худро дилтанг накунад. Бибӣ табассум кард.

2. Нақли умумии мазмуни афсона. Муаллим хамаи расмхоро қатор мемонад ва чанд савол мегузорад.

Масалан:

Бибӣ ҳамроҳи кӣ зиндагӣ мекард?

Онҳо чӣ доштанд?

Рӯзе чӯҷаҳо мағал бардошта, чӣ қор карданд?

Гулнор бибичонашро оғӯш карда, чӣ ваъда дод?

ДАРСИ 158

ИМЛО

Хотиррасон кардани қоидаҳои зарурӣ:

Аввали ҷумла бо кадом ҳарф навишта мешавад?

Дар охири ҷумла чӣ мегузорем?

Аввали номи одамон бо кадом ҳарф навишта мешавад?

ГУЛЧИНӢ

Бачаҳо ба сахро рафтанд. Онҳо гул чинданд. Қосим суруд хонд. Товус бозӣ кард. Муаллим афсона гуфт. Ҳама хурсанд баргаштем.

Супориш:

1. Нақшаи чумлаи сеюмро кашед.
2. Калимаи «**бачаҳо**»-ро ба ҳичо чудо кунед.

ДАРСҲОИ 159–160

ДАР РҶЗАКИ ТОБИСТОН

1.

– Мӯрча, эй мӯрча,
 Майдаяки зӯрча.
 Аз сахар зери борӣ,
 Чиро хона меорӣ?
 – Аз пайи як-ду дона,
 Дона барам ба хона.
 Дар рӯзаки тобистон,
 Хӯрам ғами зимистон.

2.

– Орӯяк, эй орӯяк,
 Орӯяки хушрӯяк,
 Сафар аз сахар дорӣ,
 Куҷо ту сафар дорӣ?
 – Равам ба сӯи сахро,
 Оварам шахди гулро.
 Дар рӯзаки тобистон,
 Хӯрам ғами зимистон.

3.

– Санҷобак, эй санҷобак,
Санҷобаки камҳобак,
Ин қадар мешитобӣ,
Ин қадар чӣ мекобӣ?
– Мағз барам ба хона,
Аз шоҳа як-ду дона,
Дар рӯзаки тобистон.
Хӯрам ғами зимистон.

Бачаяк, аз мӯрчаяк чӣ мепурсад?
Мӯрча чӣ ҷавоб медиҳад?
Аз ороҷак чӣ мепурсад?
Ороҷак чӣ ҷавоб медиҳад?
Аз санҷобак чӣ мепурсад?
Санҷобак чӣ ҷавоб медиҳад?

Нависед ва хонед:

**Дар рӯзаки тобистон,
Хӯрам ғами зимистон.**

– Мӯрчаяк, ороҷак, санҷобак дар рӯзи тобистон ғами чиро меҳӯранд? Калимаи «**тобистон**»-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

ДАРСҲОИ 161–162

4.

– Қалламушак, қалламушак,
Қалламушаки баҳуш,
Чаро замин мекобӣ,
Чӣ аз замин меёбӣ?

– Хона бино мекунам,
Донаро чо мекунам.
Дар рӯзаки тобистон,
Хӯрам гами зимистон.

5.

– Харгӯшак, эй харгӯшак,
Харгӯшаки хомӯшак,
Ту ҳам машғули корӣ,
Дар дастакат чӣ дорӣ?
– Сабзӣ дораму карам.
Ба хонаам мебарам.
Дар рӯзаки тобистон,
Хӯрам гами зимистон.

6.

– Булбулак, эй булбулак,
Ошиқи рӯи гулак.
Чаро ту беқарорӣ,
Даме роҳат надорӣ?
– Аз барои мӯрча,
Майдаяки зӯрча.
Аз барои орӯяк,
Орӯяки хушрӯяк.
Аз барои санҷобак,
Санҷобаки беҳобак.
Аз барои калламушак,
Калламушаки бахуш.
Аз барои харгӯшак,
Харгӯшаки хомӯшак,

Таронаҳо мехонам,
Мадху сано мехонам,
Кӣ мехӯрад тобистон,
Ғами рӯзи зимистон.

Убайд Раҷаб

Аз калламушак чӣ мепурсанд?
Калламушак чӣ ҷавоб медиҳад?
Аз харгӯшак чӣ мепурсанд?
Харгӯшак чӣ ҷавоб медиҳад?
Булбулак ба чӣ кор машғул аст?
Чаро ҳама кор мекунанд?

Нависед ва хонед:

**Таронаҳо мехонам,
Мадху сано мехонам,
Кӣ мехӯрад тобистон,
Ғами рӯзи зимистон.**

ЛУҒАТ:

Мадху сано – таърифу тавсиф.

Калимаи – «**зимистон**»-ро ба ҳичоҳо ҷудо кунед.

Нависед ва хонед:

**Ба олам ҳар касе бекор гардад,
Ба чашми аҳи олам хор гардад.**

Садриддин Айни

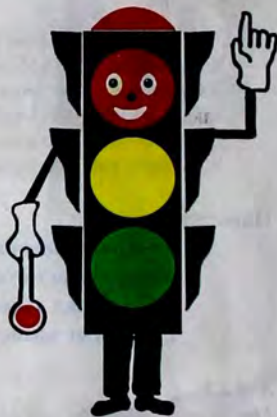
ДАРСҲОИ 163–164

ЧАРОҒАКИ РАҲНАМО

Чароғаки раҳнамо.
 Дорад ҳар як гузаргоҳ.
 Ҳар се ранги банураш
 Ба мо нишон диҳад роҳ.
 Ранги сурхи чароғак,
 Гӯяд, ки нашав роҳӣ.
 Ранги зардаш аз хатар,
 Диҳад ба мо огоҳӣ.

Ранги сабзи чароғак,
 Мекушояд ба мо роҳ.
 То нашавад фурузон,
 Нагузар аз гузаргоҳ.
 Шаҳри мо – шаҳри калон,
 Мошинҳояш бешумор.
 Вақти гузаштан аз роҳ,
 Қонидаро нигаҳ дор!

Алӣ Бобоҷон

Шумо дар бораи чароғаки раҳнамо чӣ медонед?
 Ин гуна чароғакҳоро дар кучоҳо мегузоранд?

ДАРСИ 165

1. Хонед:

ТУ ҚОИДАИ РОҲГАРДИРО МЕДОНӢ?

Баъзе бачаҳо қоидаи роҳгардиرو намедонанд. «Роҳгардӣ ҳам қоида дорад магар?» – мегӯянд онҳо. Аммо ин нодуруст аст. Ана, инҳо қоидаҳои роҳгардӣ мебошанд ва онҳоро ҳамеша дар хотир нигоҳ доред:

1. Ҳамеша бо роҳи пиёдагард роҳ гардед.
2. Дар роҳи мошингард бозӣ накунед.
3. Аз роҳҳои муайяншуда гузаред.
4. Дар роҳҳои, ки гузаргоҳи муайян карда нашудааст, ниҳоят эҳтиёт бошед, саросема нашавед, аввал ба тарафи чап нигоҳ кунед, ҳамин ки ба нимаи роҳ омадед, ба тарафи рост нигоҳ кунед. Агар мошин набошад, гузаред.
5. Аз пеши автомобил нагузаред. Ронанда онро зуд нигоҳ дошта наметавонад.
6. Агар чароғи роҳнамо сурх бошад, нагузаред, то дар гирифтани чароғи сабз нигоҳ карда истед.
7. Дар истгоҳ ба он сӯи кӯча аз ақиб автобус гузаред.
8. Дар кӯчаҳои, ки роҳи пиёдагард набошад, аз тарафи чап кӯча, рӯ ба рӯи мошини омадаистода роҳ равед.

2. Нависед:

Роҳгардӣ ҳам қоидаҳо дорад. Онҳоро ҳамеша мо бояд дар хотир дорем.

Махмадулло Лутфуллоев

ЗАБОНИ МОДАРӢ

Китоби дарси барои синфи 1-ум

Гуруҳи нашрӣ:

Мухаррир Д. Хушқадамов
Мусахҳеҳ Б. Мирзоев
Дизайн ва ороиш М. Муродов
Мухаррири техникӣ Д. Курбонов
Чопи компютерӣ М. Боева

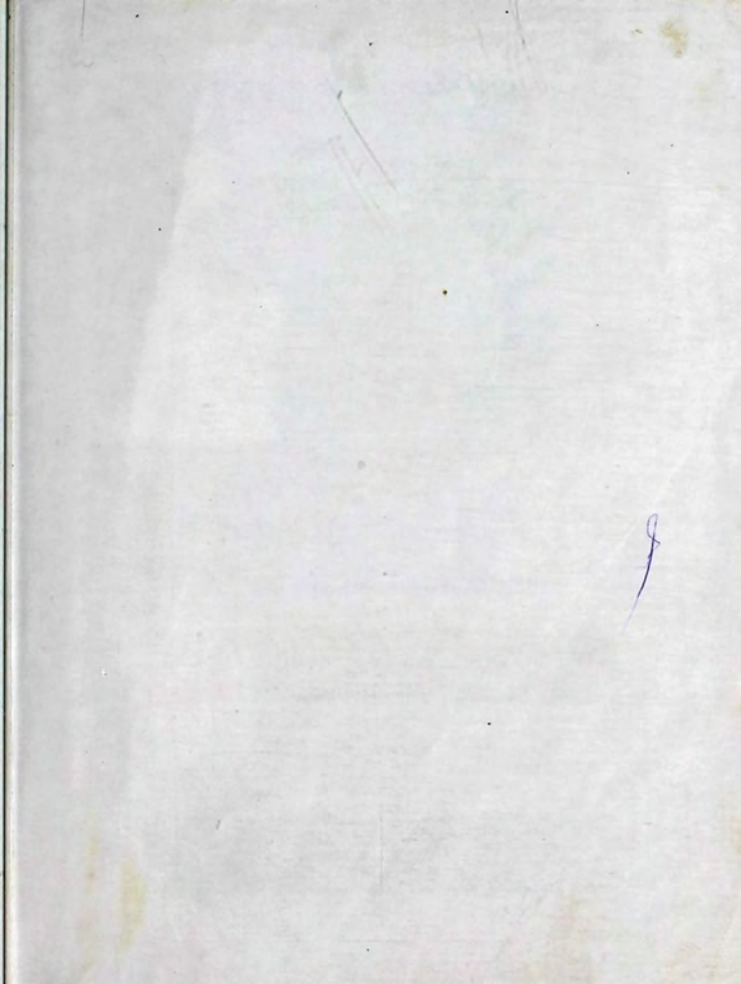
© Хазинаи хайрияи «Сарпараст», 2005
Литсензия № 049

© ЗАО «Издательство «Учебная литература», 2005

Ба чопаш 25.03.05 имзо шуд.
Андозаи когаз 70x90 1/16. Когази офсетӣ.
Гарнитураи Times New Roman Tj. Чопи офсетӣ.
Ҳаҷм 9 ҷузъи чопии аслӣ.
Адади нашр 100 000 (II – 60 000)

Заказ 14573.

Государственное унитарное предприятие
ордена Трудового Красного Знамени
полиграфический комбинат
Министерства Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций.
410004, Саратов, ул. Чернышевского, 59

НИШОНИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

С)
ЧУМХ

ИСТОН

Шеъри Гулназар Келдӣ

Сҳанги Сулаймон Юдаков

Диёри арчманди мо,
Ба бахти мо сари азиқ танд бод,
Саодати ту, давлати ӣ анд бод.
Зи дурии замонаҳо расид
Ба зерӣ парчами ту саф к еи,
идаем,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо
Ту аз умеди рафтагони мо нишонаӣ,
Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонаӣ,
Хазон намерасад ба навбахори ту,
Ки мазраи вафо бувад канори ту,
канори ту,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Ту модари ягонаӣ,
Бақои ту бувад бақои хонадои мо,
Мароми ту бувад мароми ҷисми ҷони мо,
Зи ту саодати абад насид
Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон мост,
би мост,

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди

